

ULUSLARARASI CEZA YARGISININ GELİŞİMİNDE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN ROLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Yasin POYRAZ*
Arş. Gör. Ömer Vehip ÖNEN**

ÖZET

Uluslararası Ceza Mahkemesi, genel amaçlarına uygun biçimde, uluslararası toplumu bir bütün olarak etki altında bırakan belirli ve çok ciddi suçları işleyen bireylerin cezasız kalmaması için güvence oluşturulması, bu suçların işlenmesine engel olacak çabalara katkı sağlanması ve uluslararası barış ve güvenliği bozan veya tehdit eden suçların belirlenmesi hedeflerine bağlı olarak, esas itibarıyla, bir uluslararası ceza adaleti sistemi meydana getirmek üzere kurulmuştur.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin, geride kalan on beş yılı aşkın süre içinde uluslararası ceza adaleti sistemine yaptığı katkılar ve evrensel hukuk ilkeleri ışığında bir yargılama düzeni oluşturmasının doğurduğu sonuçlar göz önüne alındığında; oldukça başarılı bir karneye sahip olduğu söylenebilir. Buna karşın, özellikle yargılama usulüne ilişkin olarak, mağdurların yargı sürecine katılmasında karşılaşılan zorluklar, hızlı ve etkin bir yargılama yapı(a)maması, tanık ifadeleri için harcanan zaman israfı ve delil toplama konusundaki eksiklikler nedeniyle mahkeme sıkça eleştirilmektedir. Ayrıca mahkemenin kendine bağlı bir adli kolluk teşkilatına sahip olmaması ve uluslararası ilişkiler bakımından güçlü kimi devletlerce mahkemeye karşı önyargılar bulunması da mahkemenin başarısını olumsuz etkilemektedir.

Bu çalışmada, kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede, Mahkemenin uluslararası ceza yargısının gelişimine yaptığı katkı yanında, beklentileri boşa çıkartan uygulamalarına da işaret edilecek; uluslararası ceza adaleti sistemi bakımından doğan sonuçlar, olumlu ve olumsuz yönleriyle ele alınıp en genel çerçevede inceleme konusu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Roma Statüsü, Tamamlayıcılık İlkesi, Uluslararası Ceza Adaleti, Uluslararası Ceza Hukuku, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Uluslararası Suç, Uluslararası Yargı.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, ypoyraz@ybu.edu.tr

** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, oonen@ybu.edu.tr (Geliş Tarihi: 04.10.2018 – Kabul Tarihi: 12.11.2018)

THE ROLE OF INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL CRIMINAL JURISDICTION

ABSTRACT

In line with its general objectives, International Criminal Court was established essentially to create an international criminal justice system depending on the objectives of; building up confidence for non-impunity of the individuals who commit the specific and serious crimes that affect the international community as a whole, contributing to the efforts that will prevent these crimes and identifying the crimes that break or threaten the international peace and security.

Considering the contribution of International Criminal Court to the international criminal justice system over the past fifteen years and the outcomes of creating a trial system in the light of universal principles of law, it can be stated that it has been a success story. On the other hand, the court is frequently criticized, especially in terms of the trial procedure, because of the difficulties encountered in the participation of the victims in the judicial process, the lack of fast and effective trial, the waste of time spent on the witness statements, and the shortcomings in collecting evidence. Furthermore, the fact that the court does not have an affiliated judicial police service and the existence of prejudices against the court by some powerful states in terms of international relations also adversely affect the success of the court.

In this study, the contribution of the court to the development of international criminal justice, as well as its practices not fulfilling the expectations will be pointed out from its establishment up to the present time.

Key Words: Rome Statute, the Principle of Complementarity, International Criminal Justice, International Criminal Law, International Criminal Court, International Crime, International Jurisdiction.

GİRİŞ

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), kendisini kuran Roma Statüsü'nün yürürlük hükümleri (m. 126) uyarınca 1 Temmuz 2002 tarihinde hayat bulmuş ve on beş yılı aşkın süre boyunca uluslararası toplum bakımından önemli bir yargı faaliyeti gerçekleştirmiştir. Devletlerin kayda değer bir çoğunluğunun taraf olduğu Roma Statüsü¹, soykırım suçu, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve saldırı suçuna ilişkin yargı yetkisini düzenlemektedir (m. 5). UCM, bireysel ceza sorumluluğu ilkesini esas alarak, işlenmiş uluslararası suçların kovuşturulması amacıyla devletlerin işbirliği üzerine kurgulanmış bir yargı organı olarak görülebilir. Birleşmiş Milletler (BM) Örgütüyle sıkı bir ilişkisi bulunmakla birlikte; Statüsüne göre, ondan bağımsız (m. 2), uluslararası hukuk kişiliğine sahip (m. 4), uluslararası andlaşma ile kurulmuş sürekli bir yargı organı (m. 1) niteliğini taşıyan UCM, bu özellikleri dolayısıyla, benzer suçları yargılama yetkisine sahip kendisinden önceki *ad hoc* mahkemelerden ayrılır.

Roma Statüsünün hemen ilk maddesinde karşılık bulan “tamamlayıcılık ilkesi”² çerçevesinde UCM, “ulusal ceza yargı yetkisini tamamlayıcı yargı yetkisine sahip” (m. 1) ve aslında devletlerin egemenlik sahasına fazlaca dokunmayan bir uluslararası yargı sistemi oluşturmaktadır. Öngörüldüğü biçimiyle tamamlayıcılık ilkesi, devletlerin kendi yargı yetkisini kullanmak yoluyla egemenliklerini korumasına imkân tanımaktadır. Eğer tamamlayıcılık ilkesini içermeyen bir kurucu andlaşma olsaydı; belki UCM'nin bu kadar çabuk ortaya

¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsünün imzacı devlet sayısı 138; taraf devlet sayısı 123'tür. Türkiye, Statüye ne imza koymuş ne de taraf olmuştur. Bkz. **Nations Unies** (2018) 'Status de Rome de la Cour pénale internationale', Collection des Traités, États des traités, Chapitre XVIII: Questions pénales, <https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=18&subid=A&clang=_fr> s.e.t. 20.09.2018.

² UCM'nin yargı yetkisi, ulusal mahkemelerin yargı yetkisini tamamlayıcı nitelikte olup; bu durum, UCM'yi kendisinden önceki uluslararası ceza mahkemelerinden ayırır. Roma Statüsüne göre, ulusal mahkemelerin önceliği benimsenmekte; uluslararası suçların yargılanmasında ulusal mahkemelerin soruşturma ve kovuşturma yapması önceliğine sahip olduğu kabul edilmektedir. Bkz. **Aksar, Yusuf** (2007) Evrensel Yargı Kuruluşları, 1. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları, s. 148; **Aksar, Yusuf** (2017) Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II, 4. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları, s. 172; **Tütüncü, Ayşe Nur** (2006) İnsancıl Hukuka Giriş, 1. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, s. 167; **Clapham, Andrew** 'Karmaşıklık, Suç Ortaklığı ve Tamamlayıcılık: Nürnberg Duruşmalarından Yeni Uluslararası Ceza Divanı'nın Şafağına Doğru': Sands, Philippe (Ed.) (2003) From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Urgan Çalışkan, Hazal (2016) Nürnberg'ten Lahey'e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 59.

çıkması ve kısa bir süre içerisinde bu kadar çok devletin taraf olması gerçekleşmeyecekti. Bu bağlamda ilkenin Roma Statüsünün en güçlü yanı olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır³.

Ulusal yargı yetkisine saygı anlayışı üzerine inşa edilmiş olmasına rağmen gerçekte Mahkemeden, yargı yetkisi kapsamındaki suçların faillerinin yargılanması anlamında objektif ölçütlerle hareket etmesi ve uluslararası toplum vicdanını tatmin etmeye yönelik cesur adımlar atması da beklenmektedir.

Her şeye rağmen, üst düzey askerî ve siyasî personelin işlediği suçlar için adil, hızlı ve etkin bir şekilde yürütülen yargısal faaliyet ve öngörülen ceza normları, caydırıcı bir etki doğurmakta ve bu etkinin gelecekte benzer suçların işlenmesine engel teşkil edecek düzeye yükselmesi için iyimser bir tablo ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası maddî ceza hukuku çerçevesinde uluslararası suçların unsurlarını ele almak veya yargılama hukukuna ilişkin usul kurallarını belirlemek değildir. Daha genel bir yaklaşımla çalışma konusu, Roma Statüsü hükümleri ve kuruluşundan günümüze gerçekleştirdiği yargısal faaliyetleri çerçevesinde UCM'nin, uluslararası ceza yargısının gelişimine yaptığı katkı ve bu gelişime ket vuran sebeplerin incelenmesi ile sınırlı tutulacaktır.

I. ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNUN VE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Uluslararası ceza hukuku ile uluslararası ceza adaleti sisteminin gelişimi ve UCM'nin oluşturulmasına giden süreç açısından, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Nüremberg ve Tokyo'da kurulan uluslararası askerî ceza mahkemelerinin önemli bir yer teşkil ettiğini söyleyebiliriz⁴. Bu mahkemelerin yargılamaları

³ **Carter, Linda E.** (2017) '2021 Yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi' (Çev. Fincan, Müslüm), Küresel Bakış, Yıl: 7, S. 22 (Haziran), s. 125.

⁴ Nüremberg Mahkemesi, üst düzey Nazi Hükümeti görevlisi olan yirmi dört kişiyi yargılamış; bunlardan on biri idam, üçü ömür boyu hapis, yedisi ağır hapis cezasına çarptırılmış, üçü ise beraat etmiştir. Tokyo Mahkemesinde ise, yirmi beş kişi yargılanmış; bunlardan yedisi idam, yedisi ömür boyu hapis ve diğerleri ise ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Bkz. **Töner Şen, Semin** (2010) Uluslararası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s. 170-171; **Aksar** (2007), s. 133. Nüremberg ve Tokyo askerî ceza mahkemelerinin yargılamaları hakkında kısa bilgi için ayrıca bkz. **La Rosa, Anne-Marie** (1998) 'Nüremberg (Droit de-)', Dictionnaire de droit international pénal - Termes choisis, Paris, Presses Universitaire de France, s. 68-75; **Yılmaz, Alia** (2001) Uluslararası Ceza Hukuku El Kitabı, 1. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, s. 143-149; **Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Önok, Murat** (2017) Uluslararası Ceza Hukuku, 4. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları, s.

sırasında, uluslararası nitelik taşıyan suçlar, tarihte ilk defa, sistematik bir sınıflandırma yapılarak savaş suçları, barışa karşı işlenen suçlar ve insanlığa karşı işlenen suçlar şeklinde bir ayırımı tabi tutulmuştur. Bugün uluslararası ceza hukukunun son gelişim alanına karşılık gelen saldırı suçu ve bu suça ilişkin hukuksal çerçeve, henüz o dönemde oluşturulamamıştır⁵. Buna rağmen belirli eylemlerin uluslararası suç olarak kabul edilmesi ile uluslararası niteliğe sahip bir mahkeme tarafından bireysel ceza sorumluluğunun işletilmesinin sürekli bir uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşuna olumlu etkide bulunduğunu açık ve kesin olarak söylemek mümkündür⁶.

Özellikle Nuremberg yargılamalarında kabul edilip uygulanan ilkeler, daha sonra kodifikasyon yoluyla pozitif uluslararası ceza hukukunun gelişimine ciddi katkı yapmıştır. Bu gelişim, bir yandan bireysel ceza sorumluluğu temelinde uluslararası suçlara ilişkin bir çerçeve oluşturulmasını sağlarken⁷; öte yandan, kabul edilen normların iç hukuka aktarılması yoluyla ulusal yasaları da doğrudan etkilemiştir⁸. Uluslararası suçları işleyen bireylerin ulusal veya ulus-

287-297; **Önok, Murat** (2003) Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı, 1. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 37-49; **Aybay, Rona** (2013) Uluslararası Yargı, İstanbul, Alfa Yayınları, s. 78-89; **Şen, Ersan** (2009) Uluslararası Ceza Mahkemesi, Seçkin Yayınları, 1. Bası, Ankara, s. 20-23; **Azarkan, Ezeli** (2003) Nuremberg'ten La Haye'ye: Uluslararası Ceza Mahkemeleri, 1. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, s. 115-200; **Overy, Richard** 'Nürnberg Duruşmaları: Uluslararası Hukukun İnşası': Sands, Philippe (Ed.) (2003) From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Ungan Çalışkan, Hazal (2016) Nürnberg'ten Lahey'e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 13-33; **Aydın, Devrim** (2002) 'Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 51, S: 4, s. 141-145; **Uzun, Elif** 'Uluslararası Ceza Mahkemesi: Tarihçesi, Yapısı ve Mevcut Davalar': Saraçlı, Murat (Ed.) (2012) Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, 1. Bası, Ankara, Bigbang Yayınları, s. 43-45; **Töngür, Ali Rıza** (2005) Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kapsamı ve Yargılama Hukuku, 1. Bası, İstanbul, Kazancı Yayınları, s. 7-9; **Clapham**, s. 35-62.

⁵ **Acer, Yücel** (2004) Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu, 1. Bası, Ankara, Roma Yayınları, s. 3.

⁶ **Aksar** (2007), s. 134; **Overy**, s. 14. Uluslararası hukukun soyut kişilikleri olan devletler dışında bireylerin de ceza sorumluluğunun kabul edilmesi, uluslararası ceza hukuku bakımından radikal bir dönüşüme işaret eder. Bkz. **Clapham**, s. 37. Uluslararası hukukta bireysel ceza sorumluluğunun gelişimini ele alan bir çalışma için bkz. **Albayrak, Gökhan** 'Uluslararası Hukukta Bireysel Cezai Sorumluluk ve Üstün Sorumluluğu': Saraçlı, Murat (Ed.) (2012) Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, 1. Bası, Ankara, Bigbang Yayınları, s. 395-411.

⁷ **Azarkan**, s. 193-200. Nuremberg yargılamaları sırasında hangi eylemlerin hangi tür suç oluşturacağına ve mahkemenin hangi suçlar bakımından yargı yetkisine sahip olacağına ilişkin galip devlet hükümetlerinin tutumları ve mahkemenin tercihleri konusunda tarihi arka plan için bkz. **Overy**, s. 23-33; **Clapham**, s. 35-44.

⁸ **Tezcan / Erdem / Önok**, s. 294.

lararası mahkemeler tarafından belirli bir adalet sistemine bağlı olarak cezalandırılması çok eski tarihlerde gerçekleştirilen bir durum değil ise de, günümüz uluslararası ceza hukukunun en temel amaçlarından birisini oluşturmaktadır⁹.

Aslında birden çok devletle bağlantılı suçlara ilişkin bir uluslararası mahkemede yargılama yapılması örneğine ilk kez Ortaçağ'da rastlanmıştır. Avrupa'da uluslararası suçları yargılayan ilk *ad hoc* ceza mahkemesinin *Peter von Hagenbach* için 1474 yılında Avusturya Arşidükü tarafından oluşturulduğu kabul edilir¹⁰. Sadece *von Hagenbach*'ı yargılamak üzere kurulmuş bulunan bu mahkeme *ad hoc* nitelik taşıyordu. Mahkemenin aynı zamanda Fransa, Almanya, Avusturya ve bazı İsviçre kantonlarından gelen yargıçlardan oluşması sebebiyle uluslararası bir mahkeme olduğu da kabul edilmektedir¹¹. Mahkeme, kendisine bağlı şehrin yönetimi sırasında *von Hagenbach* tarafından işlenen suçların, "Tanrının ve insanların yasaları" (*les lois de Dieu et celles des hommes / laws of God and man*) ihlal edilerek gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır¹².

Latin Amerika ve Karayipler, Avrupa örneği kadar bilinmese de, genel uygulamayı eleştiren bir tutum içinde, köleliğe karşı uluslararası nitelik taşıyan mahkemeler kurulmasına öncülük eden bir bölge olmuştur. Köle ticaretinin

⁹ Aksar (2007), s. 132; Aksar (2017), s. 154.

¹⁰ Lütem, İlhan (1951) Harp Suçları ve Devletlerarası Hukuk, 1. Bası, Ankara, AÜHF Yayınları, s. 60; Tezcan / Erdem / Önok, s. 280-281; La Rosa, 'Jurisdiction pénale internationale', s. 57; Töngür, s. 4. Avusturya Arşidükünün ekonomik sıkıntılar sebebiyle 1469 yılında Yukarı Ren bölgesindeki topraklarını Burgogne Dükü Charles'a bırakmasından sonra, yeni dük tarafından Avusturya'nın Breisach (Bresachi) şehrine vali yapılan *von Hagenbach* (*de Hagenbach / d'Hagenbach*), dükün otoriteyi sağlama beklentisine uygun olarak katı ve acımasız tutumuyla zalimane bir yönetim sergilemiştir. Bu durum sadece kent halkını değil, yakın bölgelerde yaşayanları ve mukim yabancı tacirleri de bezdirmiştir. Fransa, Avusturya, İsviçre kantonları ve Yukarı Ren şehirleri tarafından cinayet, tecavüz ve yağmayla suçlanan *von Hagenbach* tutuklanarak yargılanmıştır. Avusturya Arşidükünün başkanlık ettiği mahkemenin yirmi sekiz yargıcı, Burgogne Dükünü mağlup eden şehir ve devletler koalisyonu üyelerince belirlenmişti. İddia makamı görevini ise Arşidükün bir temsilcisi yapıyordu. Savunmasında, bağlı olduğu dükün emirlerini yerine getirmekten başka bir seçeneği bulunmadığını, hatta bu emri yerine getirmek zorunda olduğunu ve bu mutlak itaat borcunun mahkemece bilinmesi gerektiğini ileri süren *von Hagenbach* suçlu bulunmuş; şövalye unvanı geri alınarak ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu tarihi olayın özeti ve ceza yargılamasında "amirin emri" savunmasıyla ilişkisi için bkz. Güneysu, Gökhan (2015), Uluslararası Hukukta Amirin Emri, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s. 22-25; Önok, s. 22-24.

¹¹ Tezcan / Erdem / Önok, s. 281; Önok, s. 23; Hall, Christopher Keith (2008) 'Première proposition de création d'une cour criminelle internationale permanente', *Revue internationale de la Croix-Rouge*, S: 829, par. 1, <<https://www.icrc.org/fre/resources/documents/misc/5fzhhe.htm>> s.e.t. 20.09.2018.

¹² Karakehya, Hakan (2008) 'Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk', AÜHFD, C. 57, S. 2, s. 136; Yılmaz, s. 202; Hall, par. 2.

uluslararası düzeyde önlenmesine ilişkin reform niteliğindeki girişim ve çabalar, bu karanlık çağın kapanması yolunda önemli bir adıma karşılık gelmektedir. İngiltere, İspanya, Portekiz ve Amerika'nın içinde bulunduğu yirmiden fazla devlet, 1840 yılında, köle ticaretinin ortadan kaldırılması için aralarında bir uluslararası andlaşma imzalamış ve sonrasında Brezilya ve diğer Latin Amerika devletleri de benzer nitelikte andlaşmalar yapmıştır. Bu örnek, insan hakları ihlallerinin önlenmesi için uluslararası yargı sistemlerinin ne kadar ciddi bir araç olduğunu görmek açısından değer taşır. Önemli bir temel insan hakkı ihlali olan kölelik ve köle ticaretinin ortadan kalkması için gerek bölgesel gerek küresel düzeyde gösterilen çabalar; bu ihlallere karşı yargı yetkisinin kullanılması sonucunu doğurmuştur. Kölelik karşıtı ilk mahkemeler, ortaya çıkışlarından yaklaşık yüz elli yıl sonra kurulan UCM için önemli bir tarihi referans oluşturmaktadır¹³.

Daha yakın döneme baktığımızda BM Güvenlik Konseyi tarafından, Yugoslavya ve Ruanda'daki ciddi insan hakları ihlalleri oluşturan savaş suçlarının yargılanmasına yönelik iki *ad hoc* mahkemenin 1993 ve 1994 yıllarında kurulduğunu görmekteyiz. Bu mahkemeler, Nuremberg ve Tokyo mahkemelerinden farklı biçimde, savaşın galibi devletler tarafından galiplerin mahkemesi (*victor's courts*) olarak oluşturulmamış; uluslararası barış ve güvenliğin yeniden tesisi ve korunması amacıyla ve uluslararası toplumun tamamı adına kurulmuştur. İşte bu sebeple, sözü edilen *ad hoc* mahkemelerin uluslararası hukuka tam bir uygunluk içerisinde kurulmuş ilk uluslararası ceza mahkemeleri olduğu kabul edilmektedir¹⁴. Öte yandan Yugoslavya ve Ruanda mahkemeleri, uluslararası ceza hukukunun kapsamını daha da genişletmiştir¹⁵. Ayrıntılı düzenlemeler içeren yeni uluslararası andlaşmaların yürürlüğe konulmasıyla, suç oluşturan eylem türleri ve işleniş biçimleri bakımından bir genişleme meydana gelmiştir. Bu genişlemeye örnek olarak, insanlığa karşı suçların soruşturulması için mutlaka silahlı çatışmanın bulunması artık aranmayacaktır. Denilebilir ki, sistema-

¹³ Blattmann, Rene / Bowman, Kirsten (2008) 'Achievements and Problems of the International Criminal Court', Journal of International Criminal Justice, S: 6, s. 711-730.

¹⁴ Eser, Albin 'Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kurulması: Roma Statüsünün Ortaya Çıkışı ve Temel Özellikleri', Çev. Turhan, Faruk; Yenisey, Feridun (Ed.) (2007) Uluslararası Ceza Davanı, 1. Bası, İstanbul, Arıkan Yayınları, s. 8-9; Aksar (2007), s. 134-135.

¹⁵ Dülger, Kenan (2015) Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu, 1. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, s. 169.

tik insan hakları ihlalleri uluslararası suç düzeyine yükselmiştir. Ruanda'da görülen davalarda da benzer biçimde, silahlı kuvvetler mensubu bulunmayan sivil bireyler için uluslararası ceza hukuku uygulanmıştır¹⁶.

Yine Bosna, Sierra Leone, Doğu Timor, Kamboçya ve Lübnan'da, BM'nin yönetimi altında yerel otorite ile işbirliği yapılarak, ulusal nitelikte ama uluslararası özellik kazandırılmış karma mahkemeler¹⁷, insanlığa karşı suçları yargılama yetkisine sahip kılınmıştır¹⁸. Aslında uluslararası toplumun gerek ulusal gerekse uluslararası ceza mahkemelerinden beklentisi, uluslararası suç işleyen kişilerin cezazsız kalmasına mani olmaktır¹⁹.

II. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİ DOĞURAN SEBEPLER

Uluslararası suçlara ilişkin bir yargı sistemi oluşturulması ihtiyacı²⁰; her şeyden önce, üst düzey askerî, siyasî, idarî vb. personel tarafından işlenen bu suçların yargılanmasında ve bu kişi gruplarının cezalandırılmasında güçlük yaşanmasından doğmuştur. Böyle bir ihtiyaç aynı zamanda, bu suçların toplum hayatını genellikle katlanılamaz ölçüde değişikliğe uğratmasının doğurduğu olumsuz etkiye de bağlanabilir. Yargı sistemi ile onu doğuran sebep arasındaki ilişki son olarak, adil yargılanma hakkının gerçek anlamda sağlanması için uluslararası suç mağdurları yanında toplum vicdanının da tatmin edilmesine ilişkin genel arzu ile de açıklanabilir.

Sürekli bir yargı organı oluşturulmasından önce kurulmuş *ad hoc* mahkemelerin uygulamaları, pek çok eksikliği içinde barındırmaktadır. Mahkemelerin oluşumunda galip devletlerin rolünden, yargılama sürecinin işleyişinde gecikmeler meydana geldiğine; doğal yargıç ilkesine aykırı hareket edilmesinden, adaletin herkes için değil belirli olaylar ve kişiler için seçici biçimde uygu-

¹⁶ Clapham, s. 44-45, 47.

¹⁷ Karma mahkemeleri, hem ulusal hem de uluslararası yargıçların görev yaptığı mahkemeler olarak da ifade etmek mümkündür. Bkz. Carter, s. 120.

¹⁸ Karakaş, Gülcan (2014) 'Uluslararası Ceza Mahkemesinin Etkinliği Tartışması', Terazi, C. 9, S: 100, s. 628-632.

¹⁹ Sands, Philippe 'Pinochet'den Sonra: Ulusal Mahkemelerin Rolü': Sands, Philippe (Ed.) (2003) From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Urgan Çalıskan, Hazal (2016) Nürnberg'ten Lahey'e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 66-67.

²⁰ Uluslararası sürekli bir ceza mahkemesi kurulmasına ilişkin düşünce ve çabalar aslında çok yeni değildir. Konuya ilişkin ayrıntılı bir inceleme için özellikle bkz. Lütem, s. 201-218.

landığına kadar birçok eleştiri ortaya konmuştur. Dolayısıyla bu haklı eleştirilerin her birinin de, UCM'yi doğuran sebepler arasında sayılması mümkündür²¹. Bununla birlikte aşağıda sayılan sebepler, böylesi bir karşılaştırma çerçevesinde ulaşılan bulgulara dayandırılmamıştır. Uluslararası suçları yargılama yetkisine sahip olacak bir sürekli uluslararası ceza mahkemesi kurulması düşüncesine yol açan başlıca sebepler, genel bir bakış açısıyla ve alt başlıklar çerçevesinde ele alınacaktır.

A. ÜST DÜZEY GÖREVLİLERİN YARGILANMASINDA GÜÇLÜK ÇEKİLMESİ

Günümüzde savaş suçlarının önemli bir kısmı, bir devlet ülkesinde gerçekleşen iç savaşlar sırasında işlenmektedir. Yakın geçmişteki örneklerden biri olan Libya'da görüldüğü gibi, iç çatışmalar bazen rejim değişikliğine dahi sebep olabilmektedir. Böylesi bir karmaşa durumunda, ilgili devlette ortaya çıkan değişimler sonrası tarafsız bir mahkeme kurulmasına ilişkin çekingen davranılması, bazı hallerde UCM'nin yargı yetkisinin devreye girmesine imkân tanır. Bunun dışında, mevcut şartlar içerisinde sanıkların adil yargılanamayacağı veya yargılama yapılmasına karşı bir tutumun baskın olacağı görüldüğü takdirde de UCM'ye başvurulması söz konusu olabilmektedir.

Özellikle mevcut iktidar yandaşları tarafından sanıkların korunmasına yönelik bir tutum sergilenmesi veya yargılamanın sürüncemede bırakılması durumunda objektif bir yargılama yapıldığı konusunda şüpheler ortaya çıkmaktadır²². Örneğin, darbe ile elde ettiği iktidarı, 1993'ten bu yana Sudan Devlet Başkanı olarak sürdüren *Ömer Hasan Ahmed el-Beşir* tarafından Darfur'da işlendiği iddia edilen suçlardan dolayı yargılanması konusunda ulusal yargı organlarının sessiz kalması ve isteksiz görünmesi üzerine UCM'nin yargı yetkisini harekete geçirme imkânı doğmuştur. BM Güvenlik Konseyi, Roma Statüsünün kendisine verdiği yetkiye uygun olarak (m. 13/b), 31 Mart 2005 tarih ve 1593

²¹ Uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşuna etki eden sebepler için bkz. **Tezcan / Erdem / Önok**, s. 277-280; **Karakehya**, s. 142; **Töngür**, s. 14.

²² Yargılamaya ilişkin isteksizliğin başlıca sebebi, failerin siyasi otoritenin bir parçası olarak hala etkin görevlerde bulunuyor olmasıdır. Örneğin Eski Yugoslavya'da uluslararası suçlar işlediği ileri sürülen askerî ve idarî görevlilerin önemli bir bölümü, sonradan kurulan Sırbistan'da da siyasi iktidarın içinde yer almış ve iktidarı kaybedinceye kadar yargılanmalarına imkân tanımamıştır. Bkz. **Önok**, s. 8.

sayılı kararıyla²³, Darfur'da meydana gelen olayları 1 Temmuz 2002 tarihinden sonrasını kapsayacak şekilde soruşturmak üzere UCM'ye havale etmiştir.

Bu örnekte olduğu gibi, uluslararası ceza yargısı bakımından tamamlayıcılık ilkesi önemli bir işlev görmektedir. Bu ilke gereğince, adil bir yargılama yapmayacağına inanılan ulusal mahkemelerin sahip olduğu yetki ortadan kalıncak; onun yerine geçmek üzere, ilgili devlet vatandaşlarının yargılanmasına ilişkin UCM'nin yargı yetkisi doğmuş olacaktır²⁴. Aslında tamamlayıcılık özelliği, Yugoslavya ve Ruanda askerî ceza mahkemeleri için de kabul edilmiş olmakla birlikte, ulusal mahkemeler karşısında bu mahkemelerin yargı yetkisine öncelik tanınmıştır. Buna karşılık Roma Statüsünde, uluslararası suçların yargılanmasında uluslararası yargı organı olarak UCM'nin değil; ulusal mahkemelerin soruşturma ve kovuşturma yapma önceliğine sahip olduğu kabul edilmiştir²⁵. Eğer bir suça ilişkin yargılama, ilgili devlet mahkemesinde yürütülmekte ise; bir suçtan iki kez yargılama yapılamayacağı (*non bis in idem*) ilkesi gereğince UCM'nin yargı yetkisi söz konusu olmayacaktır²⁶.

UCM'nin yargı yetkisi ikinci seçenek olarak karşımıza çıkar. Yargılama konusunda iç hukuk sistemlerine öncelik verilmesi, Statüye taraf devletlerin hızlı ve adil yargılama ilkeleri çerçevesinde çalışacağı ön kabulüne dayanır. Ancak iç hukuk sistemleri ile evrensel hukuk arasında bir uyum sağlanmak isten-

²³ **Conseil de sécurité des Nations Unies** (2005) 'Résolution 1593 (2005)', Rapports du Secrétaire général sur le Soudan: S/RES/1593 (2005), <[https://undocs.org/fr/S/RES/1593%20\(2005\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1593%20(2005))> s.e.t. 20.09.2018. Sudan'daki iç savaşa bağlı olarak özellikle 2003 yılı başından itibaren Darfur'da meydana gelen olaylar ve bu olayları UCM'ye taşıyan BM Güvenlik Konseyi kararının doğurduğu etkiler hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Tabanlı, Figen** (2016) 'Uluslararası Ceza Yargılamalarına Başlanabilmesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Rolü ve Sudan Örneği', *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, S. 2016/1, s. 79-104. BM Güvenlik Konseyinin zikredilen kararından önce, yine BM'nin girişimleriyle ortaya çıkan gelişmeler için ayrıca bkz. **Reçber, Sercan** (2016) *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s. 342-357.

²⁴ **Donovan, Daniel** (2012), 'International Criminal Court: Successes and Failures of the Past and Goals for the Future', <<http://www.internationalpolicydigest.org/2012/03/23/international-criminal-court-successes-and-failures-of-the-past-and-goals-for-the-future/>> s.e.t. 01.06.2018; **Töner Şen**, s. 189.

²⁵ **Turhan, Faruk** 'Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi': Yenisey, Feridun (Ed.) (2007) *Uluslararası Ceza Divanı*, 1. Bası, İstanbul, Arıkan Yayınları, s. 131-132; **Carter**, s. 122; **Eser**, s. 21.

²⁶ **Aksar** (2007), s. 148; **Aksar** (2017), s. 172; **Clapham**, s. 59.

diğinde tamamlayıcılık ilkesi kullanılmakta ve bu ilke “uluslararası suçlar üzerinde rekabet eden ve çatışan birden çok yargılama yetkisi arasında uyum sağlamaya” hizmet etmektedir²⁷.

B. ULUSLARARASI TOPLUMU BİR BÜTÜN OLARAK DERİNDEN ETKİLEYEN EYLEMLERİN İŞLENMESİ

UCM’ye tarihî bir kaynak olarak gösterilen Nuremberg ve Tokyo askeri ceza mahkemelerinin ve sonraki dönemlerde faaliyete geçen *ad hoc* diğer mahkemelerin kuruluş gerekçelerinden anlaşılacağı üzere, işlenen belli suçlar çok sayıda sivilin ölümü yahut yaralanması ile sonuçlanabilmektedir. Uluslararası toplum vicdanını derinden etkileyen son derece ağır hukuka aykırı eylemler sebebiyle sivilin karşılaştığı zarar ve kayıpların asgari düzeyde kalmasının sağlanması açısından aslında UCM oldukça önemli bir role sahip bulunmaktadır.

Roma Statüsüne göre UCM, uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen en ağır suçlar (m. 1) bakımından yargı yetkisi kullanabilecektir. Aslında bu düzenlemenin, açıkça söylüyor olmasa da yüksek bir yargı eşiği belirlediğini kabul etmek mümkündür²⁸. Doğal olarak UCM’nin, sıradan bir uyuşturucu madde ticareti yapma suçuna bakması beklenemez²⁹.

Yakın bir örnek olarak özellikle Suriye’de yaşanan insanlık dramı, bir toplumun ne büyük acılarla karşı karşıya kalabileceğini bize açıkça göstermiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü adli bağımsız kuruluş, Suriye iç savaşının başla-

²⁷ **Gürocak, İsmail** (2008) ‘Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Ulusların Egemenliğinin Kesiştiği Nokta: Tamamlayıcılık İlkesi’, *Ceza Hukuku Dergisi*, S: 8, s. 223-251; **Kul, Muhammet Celal** (2016) *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Tecavüz (Saldırı) Suçu*, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s. 32-33. UCM genellikle bir ülkenin kendi savaş suçularını yargılama konusunda isteksiz davranması durumunda başvurulacak ikinci bir seçenek olarak değerlendirilebilir. İç hukuk sisteminin işleyişi açısından ulusal yargı organlarının adil ve hakkaniyete uygun bir yargılama yapmayacağına ilişkin kanaat, ancak UCM tarafından yapılan titiz bir değerlendirme sonucunda, iddianamenin hazırlanması ve soruşturma aşamasının yürütülmesine gereksinim olduğuna ilişkin karara bağlıdır. Bkz. **Eser**, s. 21-22; **Donovan**, dn. 24. Ulusal ceza yargısının isteksizliği ve yetersizliği hakkında ayrıca bkz. **Turhan**, s. 132-133; **Carter**, s. 124-125.

²⁸ **Güneysu, Gökhan** (2014) *Çevrenin Silahlı Çatışmalar Esnasında Korunması*, 1. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 107.

²⁹ **Crawford, James** ‘Roma Statüsünün Kaleme Alınışı’: Sands, Philippe (Ed.) (2003) *From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice*, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Ugan Çalışkan, Hazal (2016) *Nürnberg’ten Lahey’e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği*, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 102.

dığı 18 Mart 2011 tarihinden 11 Şubat 2016 tarihine kadar geçen sürede kaydedilen ölü sayısını 470.000 olarak açıklamıştır³⁰. Ölü sayısının günden güne artmasına karşın uluslararası toplum tarafından Suriye sorununun çözümüne yönelik etkili bir çaba söz konusu değildir³¹. BM Uluslararası Araştırma Komisyonunun kimyasal silah kullanımına dair raporuna göre, Suriye Arap Cumhuriyeti'nde yaşanan çatışmalarda aralarında çocukların da bulunduğu sivillere karşı yaygın şekilde kimyasal silah kullanılmıştır³². Raporun bu tespiti, Suriye'de sivil halkın karşılaştığı insanlık dışı ve insancıl hukuka aykırı eylemleri ve bu eylemlerin doğurduğu olumsuz sonuçları apaçık ortaya koymaktadır.

C. YARGILAMANIN ADİL YAPILMASINA İHTİYAÇ DUYULMASI

Suçların belirlenmesi ve bu suçların faileri için soruşturma ve kovuşturma evrelerinin yürütülmesinde; her devlet için kendi ulusal adli makamlarının yetkili kılınması, sanık ve kanıtlara erişim kolaylığı sağlaması ve kamuoyu üzerindeki etkisi bakımından tercih edilmektedir³³. Bu tercih bazen, ulusal mahkemelere duyulan güveni ortadan kaldıracak bir tepkiyi doğurabilir.

Kimi örneklerde görüldüğü gibi, adil yargılanma standartları ulusal mahkemeler tarafından mevcut hükümet baskıları nedeni ile göz ardı edilebilmektedir. Yukarıda kısmen değindiğimiz, Suriye'de meydana gelen olaylara bağlı temel insan hakları ve insancıl hukuk kurallarının ihlali, siyasî rejimi temsil eden liderlerin uluslararası ceza hukuku normlarına göre yargılanmasını gerekli kılmaktadır. Bu gereksinim, yeni bazı düzenleyici araçlara ihtiyaç bulunduğunu gösterir. Örneğin, rejimin üst düzey görevlilerinin sanık sıfatıyla, UCM tarafından uluslararası ceza hukuku ilkelerine uygun olarak yargılanmasına karşılık; diğer sanıkların yargılanması kendi ulusal mahkemeleri tarafından yapılabilir. Sanıkların siyasî otorite içerisindeki konumunu esas olan bu ayırım,

³⁰ **Human Rights Watch** (2018) 'World Report 2017', <<https://www.hrw.org/tr/world-report/2017/country-chapters/298673>> s.e.t. 20.09.2018.

³¹ **Jones, Annika** (2013) 'Seeking International Criminal Justice in Syria', International Law Studies U.S Naval War College, S: 89, s. 802.

³² **United Nations** (2013) 'Report of the United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21.08.2013', <<http://www.un.org/zh/focus/northafrica/cwinvestigation.pdf>> s.e.t. 10.09.2018.

³³ **Jones** (2013), s. 805.

yargılama sürecinin daha hızlı ve daha etkin işlemesine de katkı sağlayacaktır. Yine UCM tarafından yapılacak yargılama öncesi taraf devletlerde yürütülecek soruşturma ve kovuşturmanın, Mahkemenin belirlediği ilke ve standartlar içerisinde yürütülmesini sağlamak; yeknesak bir uygulama içinde adil ve tarafsız bir yargılama gerçekleştirilebilmesi için yararlı bir yaklaşım olarak kabul edilmelidir³⁴.

III. ULUSLARARASI TOPLUMUN BEKLENTİLERİ VE GERÇEKLER ARASINDA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunmasını sağlayan evrensel sistemler yanında bölgesel insan hakları mahkemelerinin, kuruluş amaçlarına uygun olarak pratikte ciddi bir gelişime öncülük ettikleri ve aralarında küçük bazı yorum farklılıkları ortaya çıksa bile, insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmada evrensel düzeyde bir iyileşme yaşanmasına önemli katkı sağladıkları şüphe duyulmaz bir gerçektir. Aslında benzer bir gelişimin, uluslararası ceza yargılaması alanında da ortaya çıkmasını beklemek bir hayal değildir.

Uluslararası insan hakları hukuku alanında ortaya çıkan standart ve gelişmeler, uluslararası ceza yargısı için gerekli bulunan adil yargılanma ve diğer ceza yargılaması ilkelerinin hayata geçirilmesini sağlayacak niteliktedir. Öte yandan, uluslararası ceza usul hukuku kurallarının oluşumunda da en büyük katkı, insan hakları hukukuna ilişkin evrensel ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren uluslararası mahkemeler, uluslararası örgütlerin organı olarak faaliyet gösteren komisyon, komite veya konseylerdir³⁵. Tüm bu etkileşime rağmen, her iki alanın işleyişi bakımından ciddi bir farklılık bulunduğu da gözden kaçırılmamalıdır. İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunması sistemlerinde, birey devleti karşısına alırken; uluslararası ceza yargılamasında genel çerçevede bunun tersi yaşanacaktır. İnsan hakları mahkemeleri ceza yargılaması şöyle dursun henüz medeni yargılama dahi yapmamaktadır. Bu tür mahkemelerin uygulamasında bireylerin hesap vermesini sağlayacak bir usul yoktur ve bu eksiklik bilinçli olarak bırakılmıştır³⁶.

³⁴ Jones (2013), s. 815.

³⁵ Aksar (2007), s. 151.

³⁶ Crawford, s. 104-105.

Yakın geçmişte en acılarına tanık olduğumuz ve uluslararası toplumun maruz kaldığı, herkesi tehdit eden insanlık dışı eylemlere karşı bir bilinç oluşturularak harekete geçilmesi için uluslararası düzeyde bir işbirliğinin sağlanması çok önemlidir. Bu işbirliğinin etkin sonuçlar doğurması ancak devletlerin, Roma Statüsünün Önsözünde belirtildiği gibi, “... mevcut ve gelecek nesillerin iyiliği için, uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen, çok ciddi suçlar üzerinde yargı yetkisine sahip, Birleşmiş Milletler Sistemi ile irtibatı bulunan, bağımsız ve sürekli” bir mahkeme kurulması konusundaki kararlılığı ile mümkün olabilir³⁷. Böylece, uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen çok ciddi suçların cezасız kalmasının önüne geçilecek ve devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına yönelmiş kuvvet kullanımı veya tehdidini yasaklayan kuralın çok daha güçlü biçimde uygulanması sağlanacaktır. İşte uluslararası suç oluşturan eylemler için ceza yaptırımlarının uygulanabilmesi açısından, UCM’yi kuran Roma Statüsü ile yeni bir dönemin başladığını söylemek yanlış olmayacaktır³⁸.

Bir mahkeme kurulmasına yönelik uluslararası toplum iradesinin varlığını, UCM’nin kuruluşunda hukukun üstünlüğü ilkesine uygun hareket edildiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Böylece “kanunla kurulmuş olma” şartı yerine gelmiş olacaktır. Uluslararası ceza yargılamasının, ulusal ceza yargılamalarına göre daha düşük standartlara sahip olduğu kabul edilemez. Dolayısıyla kanunla kurulmuş, tarafsız ve bağımsız bir mahkemede yargılanma hakkının, uluslararası ceza yargılamaları bakımından da geçerli olduğundan şüphe duymamak gerekir³⁹.

UCM’nin kurulmasına bağlı olarak ortaya çıkan en somut sonuç, ceza yargılaması dışında faaliyet gösteren uluslararası mahkemelerden farklı olarak, uluslararası hukukun hayata geçirilmesi bakımından doğrudan etki edebilme

³⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü Önsözünden alıntı yapılan ifadelerin Türkçe çevirisini krş. **Bozkurt, Enver** (2018) Milletlerarası Hukuk Mevzuatı, 2. Bası, Ankara, Legem Yayınları, s. 583; **Kaya, İbrahim** (2016) Uluslararası Hukukta Temel Belgeler / Basic Documents in International Law, 3. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları, s. 448; **Şen**, s. 134. Statünün tüm çevirisi için bkz. **Bozkurt**, s. 583-661; **Kaya**, s. 448-528; **Şen**, s. 134-203.

³⁸ **Acer, Yücel / Kaya, İbrahim** (2018) Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, 9. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları, s. 364; **Topal, Ahmet Hamdi** (2009) Uluslararası Ceza Yargılamalarında Cinsel Suçlar, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s. 104; **Blattmann / Bowman**, s. 713; **Clapham**, s. 61.

³⁹ **Crawford**, s. 107-110.

kapasitesine sahip olmasıdır. Böyle bir tasarım, ulusal mahkemeler ile uluslararası mahkemelerin ayrı bir rol üstlenmesini gerekli kılmaktadır⁴⁰.

Bununla birlikte, yeni dönemde her şeyin kusursuz işlediğini düşünmek, ancak gerçeklikle örtüşmeyen bir yanılsama olabilir. UCM, bugüne kadar yürüttüğü yargı faaliyetleri açısından özellikle “demokratik meşruiyet” konusunda birtakım eleştirilerle karşılaşmaktadır. UCM’nin başarısını değerlendirirken demokratik meşruiyet kavramı önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Demokratik meşruiyet, Mahkemenin yargı yetkisini tanıyan devletlerin paylaştığı ilkeler etrafında fikir birliğine varmaları ile ulaşılabilecek bir değerdir. UCM’nin meşru sayılabilmesi için uluslararası ceza adalet sisteminin vazgeçilmez unsuru olarak hukukun üstünlüğü ilkesine saygı gösterilmesi beklenecektir. Böyle bir olgunun tespitini bir çırpıda yapmak kolay olmasa da çok sayıda değişken göz önünde tutularak uygulamaların objektif ölçütlerle değerlendirilmesi bize bir fikir verecektir. Ayrıca, “etkililik”, “bağımsızlık” ve “şeffaflık” gibi temel ilkeler, yol gösterici olacaktır⁴¹.

A. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN TEMEL İŞLEVLERİ

Yetki alanı içindeki suçlara ilişkin olarak UCM’nin yargı yetkisini kullanması, Roma Statüsüne göre, üç durumda mümkün olabilmektedir: a) Bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü bir durumun taraf devletlerden birince Mahkeme Savcısına bildirilmesiyle, b) Bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durumun BM Andlaşmasının VII. Bölümüne uygun olarak hareket eden BM Güvenlik Konseyi tarafından Mahkeme Savcısına bildirilmesiyle, c) Elde ettiği bilgilere dayanarak bir suç işlendiğine ilişkin Mahkeme Savcısının kendiliğinden soruşturma başlatmasıyla (m. 13).

UCM, tamamlayıcılık ilkesinin sonucu olarak, yargı yetkisine sahip bir devlet tarafından soruşturma ve kovuşturma yapılıyorsa veya bu devlet tarafından gerçek sebeplere bağlı olarak kovuşturmaya yer olmadığı kanaatine ulaşılmış ise yargı yetkisini kullanamayacaktır⁴². Yine, aynı eylem dolayısıyla daha

⁴⁰ Sands, s. 65.

⁴¹ Kersten, Mark (2013) ‘The ICC: What Counts as a Success? Justice in Conflict’ <<http://justiceinconflict.org/2013/09/13/the-icc-what-counts-as-a-success/>> s.e.t. 03.05.2018.

⁴² Topal, s. 107.

önceden yargılama yapılmış olması halinde de UCM'nin yargı yetkisi doğmamacaktır. Tamamlayıcılık ilkesi, UCM'nin ulusal mahkemeler üzerinde hiyerarşik olarak üstün bir yargı yetkisine sahip olmasını ifade etmez. Aslında deyim yerindeyse UCM, adaletin ulusal mahkemeler aracılığıyla tecelli etmesini bekleyip; bunun gerçekleşmemesi durumunda harekete geçecektir. Bu sıralama, devletlerin geleneksel olarak ulusal egemenliklerine gösterdiği hassasiyete, belirli bir düzeyde, saygı gösterildiğine işaret etmektedir⁴³.

Aslında UCM, Roma Statüsü ile kurulmuş sistemin yalnızca yargısal ayağı olarak kabul edilebilir. Mahkemenin yaptırım gücü ise, uluslararası örgütlerin ve Statüye taraf devletlerin gönüllü işbirliği ile etkin hale getirilebilecektir. Bu işbirliği kendisini, özellikle şüphelilerin tutuklanması ve teslim edilmesi ile mağdur ve tanık koruma uygulamalarında gösterir. BM ve Avrupa Birliği ile yapılan işbirliği anlaşmaları neticesinde bugüne kadar dikkate değer ölçüde bir gelişme gözlemlenmiştir⁴⁴.

Bir yandan açık ve belirgin hukuk normlarının ortaya çıkması, diğer yandan kurumsal düzeyde iyi örgütlenmiş yargı organının işleyişi teknik hukuk bakımından ciddi bir gelişimi gösterse de; hukukî kurumlar yanında politik iradenin de başarılı bir yargılama için vazgeçilmez olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Uluslararası suç oluşturan eylemlerin cezalandırılması için bir araya getirilmiş ve hiç kimsenin itiraz etmeyeceği uluslararası hukuk kurallarının, ancak uygun politik unsurların oluşumunu sağlayacak sıra dışı “hayırlı bir durum” ortaya çıkmadıkça uygulanmadığına, bugüne kadar çok sık rastlanmıştır⁴⁵.

1. Suçluların Cezasız Kalmasının Önlenmesi

UCM'nin kuruluş amaçlarından birisi, suçun oluşumunda rol alan kişilerin cezasız kalmasının önüne geçmektir. UCM'nin bu amacını, tam anlamıyla gerçekleştirmesi mümkün müdür? Aslında UCM, uluslararası hukukun eksikliklerini kapatacak ölçüde, uluslararası suç işleyen kişilerin cezasız kalmalarına son verecek bir sistemi hayata geçirmektedir. Çünkü bu sistemde ister siyasi bir

⁴³ Sands, s. 67-68.

⁴⁴ O'Brien, Patricia (2008), ‘The International Criminal Court 10 Years after the Rome Statute-Success Achieved and Challenges Ahead’, Address in the Plenary II organized by the International Society for the Reform of Criminal Law, (12 July, 2008), Dublin-Ireland.

⁴⁵ Booth, Cherie ‘Uluslararası Ceza Divanı’ndan Beklenenler ve Muhtemel Sorunlar: Yugoslavya ve Ruanda’dan Çıkarılan Dersler’: Sands, Philippe (Ed.) (2003) From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Ungan Çalışkan, Hazal (2016) Nürnberg’ten Lahey’e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 141.

lider, ister gözde bir komutan, isterse sıradan bir asker olsun her bireyin işlediği suçlar için cezalandırılmasının yolu açılmıştır⁴⁶.

UCM, aslında ulusal düzeyde çözülemeyecek nitelikli suçlar bakımından yargılama yetkisini kullanabilecektir. Bu sebeple, tamamlayıcılık ilkesine bağlı olarak kabul edilebilirlik eşiği oluşturulduğu söylenebilir. Ancak UCM için ileri sürülen önemli eleştirilerden birisi, savcının ilgili devletlerin onayı olmaksızın tam bağımsız şekilde bir soruşturmaya başlayamayacak olmasıdır. Ancak Statüde belirlenmiş şartların varlığı halinde bağımsız hareket etme imkânına kavuşacaktır. Tamamlayıcılık ilkesinin bir parçası olmaksızın cezasız kalma durumunu ortadan kaldıracak araçlardan birisi de yargıla veya iade et (*aut dedere aut judicare*) ilkesidir. Bu ilkeye uygun bir talep, Mahkeme savcısından gelebileceği gibi üçüncü bir devletten de gelebilir⁴⁷.

Mahkeme Savcılık Bürosunun Fildişi Sahili, Uganda ve son olarak Gine devletlerine ilişkin davalarda ileri sürdüğü gerekçeler, caydırıcılık işlevine dair düşüncelerin anlaşılması bakımından önemlidir⁴⁸. UCM tarafından yargılanma korkusu Fildişi Sahili'nde sonradan meydana gelebilecek çatışmaların önlenmesini sağlamıştır⁴⁹. Ayrıca savcılık bürosu tarafından Fildişi Sahili'nde meydana gelen; Nuremberg döneminde işlenenlere benzer nefret suçlarının da UCM bakımından değerlendirme konusu yapıldığı görülmektedir. Buna göre, UCM yargılamalarının en belirgin etkisinin “hukukun yinelenen şiddetin ortadan kaldırılması için açık bir değer olarak kullanılması” olduğu üzerinde durulmuştur. Fildişi Sahilleri davasında nefret söylemi kullanan önemli liderlerin kontrol altında tutulması, yargılamadan beklenen caydırıcılık işlevinin etkili biçimde kullanıldığına iyi bir örnek teşkil eder⁵⁰.

UCM'nin ilk soruşturması Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki olaylara ilişkin olup; hakkında dava açılanlardan bir kısmı için yargılama tamamlanmıştır. Mart 2012'de muhalif lider *Thomas Lubanga Dyilo*, çocuk askerlerin kayıt altına alınması ve çatışmalarda kullanılmasındaki katkısı sebebiyle on dört

⁴⁶ Booth, s. 141.

⁴⁷ Crawford, s. 116-117.

⁴⁸ Mendez, Juan E. (2010) 'The Importance of Justice in Securing Peace', 30 May 2010, RC/ST/PJ/INF.3, par. 19, <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/RC2010/Stocktaking/RC-ST-PJ-INF.3-ENG.pdf> s.e.t. 10.04.2018.

⁴⁹ Mendez, par. 19.

⁵⁰ International Criminal Court (2007) 'Building a Future on Peace and Justice', Nuremberg, 24-25 June 2007, <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/4E466EDB-2B38-4BAF-AF5F-005461711149/143825/LMO_nuremberg_20070625_English.pdf> s.e.t. 20.04.2018.

yıllık hapis cezasına çarptırılmıştır. *Germain Katanga* ise, savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlediği için on iki yıl hapis cezası ile cezalandırılmıştır. Burada altı çizilmesi gereken husus, mahkemenin mağdurların kayıplarını onarma amacıyla hareket ettiği gerçeğidir. Ciddî savaş suçları işlemekle suçlanan *Mathieu Ngudjolo Chui* ise, aleyhinde makul şüphe ölçüsünde kanıt bulunmaması sebebiyle beraat etmiştir. Cinayet ve kadınların seks kölesi olarak kullanılması suçlarından dolayı yargılanan *Bosco Ntaganda*, 2013 yılı Mart ayında kendi isteğiyle Amerika'nın Ruanda Büyükelçiliğine teslim olmasından sonra, vakit geçirilmeksizin La Haye'e nakli gerçekleştirilmiş olup savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar sebebiyle yargılanmaktadır⁵¹.

Orta Afrika Cumhuriyeti'ne ait ilk sanık 2008 yılında tutuklanan eski Kongo Başkan Yardımcılarından birisi olan *Jean Pierre Bemba* olmuştur. *Bemba*'nın yargılaması 2010 yılı Ekim ayında başlamış ve savunma süreci 2013 yılı Kasım ayına kadar devam etmiştir. *Bemba*, insanlığa karşı suç oluşturan cinayet ve tecavüz ile savaş suçu kapsamında değerlendirilen yağma eylemleri sebebiyle sorumlu tutulmuş ve 2016 yılı Mart ayında sekiz yıl hapis cezası ile cezalandırılmıştır⁵².

Yeni bir uluslararası yargı organı olarak UCM'nin, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, başarılı bir yargılama sonucu uluslararası suçlar işlemiş kişilere ceza yaptırımını uygulaması, gelecek açısından ümit vericidir. Yargı yetkisinin nicelik ve coğrafi anlamda genişlemesi de bu tespiti doğrular niteliktedir⁵³.

2. Suçluların Kamuoyu Önünde Hesap Vermesi

UCM'nin belki en önemli işlevlerinden birisi de, suçlunun yaptığı eylemin hesabını vermekle yükümlü tutulmasıdır. Uluslararası mahkemeler tarafından gerçekleştirilen yargılamalarda genellikle suçun işlendiği dönemde emir

⁵¹ **Goldstone, Richard J.** (2018) 'International Criminal Court and Ad Hoc Tribunals': Weiss, Thomas; Daws, Sam (Eds), The Oxford Handbook on the United Nations, 2. Bası, Oxford, Oxford University Press, s. 578; **Aksar** (2017), s. 177-179.

⁵² **Goldstone**, s. 578.

⁵³ UCM önünde açılan dava sayısı, 3 Aralık 2018 tarihi itibarıyla, yirmi yediye yükselmiştir. Ayrıca savcılık on devlet (Afganistan, Kolombiya, Nijerya, Gine, Irak/İngiltere, Filistin, Filipinler, Bangladeş/Myanmar, Ukrayna, Venezuela) hakkında ön inceleme yapmakta ve on bir dosyaya (Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Uganda, Orta Afrika Cumhuriyeti, Darfur/Sudan, Kenya, Libya, Mali, Fildişi Sahilleri, Orta Afrika Cumhuriyeti II, Gürcistan, Burundi) ilişkin soruşturma yürütmektedir. Bkz. **Cour Pénale Internationale** (2018) 'Situations et affaires', <<https://www.icc-cpi.int/?ln=fr#>> s.e.t. 03.12.2018.

veren konumda olan kişilerin (amirlerin) yargılanmasına özel bir önem verilir. Suçun işlediği zamanda amir statüsünde bulunan kişilerin kamuoyu önünde hesap vermesine bu derecede önem verilmesinin altında yatan temel saik; bu kişilerin yetkilerini ellerinden alarak itibarsızlaştırmak ve buna bağlı olarak yeniden suç işlemesinin önüne geçmektir. Özellikle üzerine atılı suçu yeniden işleme potansiyeline sahip bulunan bu kişiler için yargı organı önüne çıkmak, başlı başına caydırıcı etki doğurmaktadır. Hesap verme durumu, aynı zamanda suçtan zarar gören kişilerin adalete dair inançlarının da yeniden oluşması için bir motivasyon kaynağı olarak kabul edilebilir.

UCM’de tamamlanan en son yargılamalardan birisi *Ahmad Al Faqi Al Mahdi* hakkındadır. *Al Mahdi*, Nisan 2012 ile Ocak 2013 tarihleri arasında Timbuktu (Mali) şehrinde yer alan tarihi eserler ve kutsal mekanlara zarar vermek suretiyle savaş suçu işlemekten yargılanmıştır. Kendisinden alınan sözlü savunmalar ve savcılar tarafından ortaya konan delillerin incelenmesi sonrasında *Al Mahdi*, UCM 7. Dava Dairesinin 27 Eylül 2016 tarihli kararıyla suçlu bulunmuş ve dokuz yıl hapis cezasına çarptırılmıştır⁵⁴.

3. Cezaların Belirgin Hale Gelmesi

UCM’nin bir diğer temel işlevi ise, cezaların önceden bilinmesini sağlamaktır. UCM’nin bugüne dek yapmış olduğu yargılamalar göstermiştir ki, cezaların belirli olması ve mahkeme tarafından sürekli bir şekilde uygulanması, ceza yaptırımlarının ağır olmasından daha çok etki doğurmaktadır⁵⁵. Bu nedenle, ister devletlerin kendi ulusal mahkeme yargılamalarında olsun ister uluslararası nitelikteki mahkeme yargılamalarında olsun; cezaların belirgin olması ve uygulamada istikrar sağlanmasını cezaların ağır olmasından daha fazla

⁵⁴ **Goldstone**, s. 578. Roma Statüsüne göre, kültürel varlıklara karşı uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda işlenen suçlar da savaş suçu kabul edilmiştir (m. 8). *Al Mahdi*, dini konularda yönetime danışmanlık yapıyordu. Timbuktu mozelelerinin yok edilmesi konusunda danışıldığında *Al Mahdi*, imha edilmemesinin uygun olacağı tavsiyesinde bulunmuştur. Buna karşın on yerin yıkımını denetlemiş ve beşinin yok edilmesine bizzat katılmıştır. *Al Mahdi*, Timbuktu’da bulunan dokuz mozoleye ve *Sidi Yahia* camisinin kapısına yönelik saldırılar sebebiyle suçlanmıştır. *Al Mahdi* kararı, kültürel varlıklara karşı işlenmiş suçların UCM tarafından bir savaş suçu olarak kabul edildiği ilk örnektir. *Al Mahdi* kararının ayrıntıları ve değerlendirmesi için bkz. **Türkey Kahraman, F. Şeyda** (2018) *Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Kültürel Varlıkların Korunması*, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s. 274-280.

⁵⁵ **Stahn, Carsten** (2011) ‘How is the Water? Light and Shadow in the First Years of the ICC’, *Criminal Law Forum*, S: 22, s. 195.

önemsemek gerektiği savunulabilir. Cezaların belirgin olması özelliğini hem Roma Statüsü hükümleri bağlamında normatif düzeyde; hem de Mahkeme yargılamalarının sonucu olarak içtihat düzeyinde anlamak mümkündür.

4. Mağdurların Adalet Beklentisinin Karşılanması ve Kamuoyu Nezdinde Güven Sağlanması

Mağdurların adalatten beklentilerinin karşılanması, UCM'nin en temel amaçlarından birisi olmakla birlikte; bu beklentiye cevap vermenin de yine Mahkemenin en güç işi olduğu söylenebilir. Suçun doğrudan mağduru bulunan kişilerin beklentisi, yaygın görüşün aksine, yaşanan olaylar sebebiyle mağduriyetlerinin genel olarak tespit edilmesinden ibaret değildir. İlk davalardan itibaren Mahkemede işleyen yargılama sürecinde, toplumun genel çıkarları ile mağdurların özel çıkarları arasında bir yarışma veya çatışma bulunduğunu söylemek mümkündür⁵⁶. Dolayısıyla Mahkemenin, uluslararası toplumun çıkarları ile suçtan zarar görenlerin çıkarlarını dengelemesi de beklenmektedir.

Suç oluşturan eylemin işlenmesine yol açan sebepleri ve failin gerekçelerini ayrıntılı bir şekilde öğrendiğinde veya kendi kişisel hikâyelerinin kamuoyu tarafından fark edildiğini gördüğünde; mağdurların, baskısı altında bulunduğu travmatik durumu daha kolay atatabileceği ileri sürülmüştür⁵⁷. Yine bir tespite göre, suçtan zarar gören kişiler, sayısız benzer suçun işlenmesinde rolü bulunan liderlerden ziyade kendisine yönelik eylemi gerçekleştiren komşularının mahkemede yargılanmasını istemektedir⁵⁸. Bu örnekler ortaya koymaktadır ki, suçun olumsuz etkileriyle yüzleşen toplumlar ile birincil derecede zarar gören mağdurların adalatten beklentileri arasında ciddi farklılıklar görülebilmektedir.

UCM, kuruluşundan bugüne dek çözümü zor birçok dava ile karşı karşıya gelmiştir. Suriye'de meydana gelen olaya bağlı olarak işlenmiş suçların

⁵⁶ Stahn, s. 195.

⁵⁷ Stahn, s. 195.

⁵⁸ Stover Eric / Weinstein Harwey M. (2005) 'My Neighbour, My Enemy', Cambridge, Cambridge University Press from Stahn, C., 2011. How is the Water? Light and Shadow in the First Years of the ICC, 22 (1), s. 195. Eylemi doğrudan işleyen suçluların cezasız kalmalarına şu olay çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır: 1991 Kasım ayında Vukovar ana hastanesi Sırp güçleri tarafından basılmış, hastanede bulunanlardan Sırp olmayan iki yüzden fazla kişi kilometrelerce ötedeki Ovcara'ya götürülüp öldürülmüştür. Ölüm emrini verdiği iddia edilen Komutan Mile Mrksic savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlediği gerekçesiyle yargılanmıştır. Buna karşılık katliamın doğrudan tanığı ve mağduru bulunan yaşlı kadına, kocasını öldürüp kızını sakat bırakan eylemleri kimin yaptığı sorulduğunda; her hafta halk pazarında karşılaştığı yan köyden komşuları olduğunu söylemiştir. Neden tutuklanmadıkları ve yargılanmadıkları sorulduğunda ise, "anlaşma" yüzünden olduğu ifade edilmiştir. Bu sonucu doğuran olgu, ilgili aktörler arasında uluslararası suçlardan aranan kişilerden sadece bir kısmının yargılanmasını sağlayacak bir anlaşma yapılmış olmasıdır. Bkz. Sands, s. 88-89.

araştırılması bakımından UCM, iyi bir adres olarak değerlendirilebilir. Uluslararası nitelik taşıyan suçlar ve karmaşık olaylara ilişkin davalar bakımından UCM'nin önemli bir tecrübe edindiğine şüphe yoktur. Ayrıca UCM gibi yargı organları, bu tip davalara yönelik politikacı yahut devlet yöneticisi gibi üst düzey sanıkların yargılanması konusunda kamuoyu tarafından duyulan önyargıların ortadan kalkması anlamında da rahatlatıcı bir etki yapabilir⁵⁹. Her şeye rağmen UCM, adaletin tecelli etmesini sağlayacak kurumsal yapıya sahiptir. Uluslararası toplumun bir bütün olarak, uluslararası suçların işlenmesine artık göz yummadığını yüksek sesle dile getirmesi ve devlet başkanlarının dahi bağımsızlık talep edemeyecek olması (Statü m. 27), adaletin sağlanmasına güvence oluşturacaktır⁶⁰.

B. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Daha önce işaret edildiği⁶¹ gibi UCM'nin demokratik meşruiyetini, tek bir değişkene bağlı olarak açıklamak mümkün değildir. Aşağıda yer verilen sorular, demokratik meşruiyete uygunluğun düzeyini ortaya koymak veya en azından bu konuda bir değerlendirme yapmak açısından bize ışık tutacaktır⁶²:

- *Mahkeme adil yargılanmaya dair usul işlemlerini gerçekleştirme bakımından hangi oranda başarılıdır?*
- *Mahkemece yargıç ve avukatların usule dair işlemler konusunda yetkilendirilmesi nasıl gerçekleştirilmektedir?*
- *Mahkemenin kurumsal işleyişi; siyasî etkiler, önyargılar ve yönlendirmelerden ne ölçüde bağımsızdır?*
- *Mahkemenin soruşturma usulü ne derece açık ve belirlidir?*
- *Yönetimsel sorunlara ilişkin olarak; örneğin, üye devletlerin iç hukukuyla uyumlu olması beklenen tamamlayıcılık ilkesi gibi asgari müşterekleri düzenleyen önemli benzer konularda Mahkeme sürekli ve köklü ilkeler oluşturabilmiş midir?*
- *Mahkeme, mağdurların adalet ihtiyacını karşılamaya odaklanmış olarak; örneğin, geçmiş zararların telafi edilmesinde veya uzlaştırma işlevinin yerine getirilmesinde ne oranda başarı göstermektedir?*

⁵⁹ Jones, s. 806.

⁶⁰ Booth, s. 141-142; Tütüncü, s. 167-168.

⁶¹ Yukarıda III numaralı başlık.

⁶² Blattmann / Bowman, s. 713.

· *Statüye taraf olan veya olmayan devletler, Mahkemenin yargılama sürecinin işleyişine zarar verici bir tutum sergilemekte midir?*

· *Mahkemenin yargı yetkisini tanıyan devletler, ilgili düzenlemeler gereğince taahhütlerine uygun olarak gerçekleştirilmesi gereken tutuklamaları, kendi rızalarıyla ve gönüllü olarak yapmakta mıdır?*

Nitel bir değerlendirme açısından yukarıda verilen sorulara ve benzerlerine cevap aramak yanında; UCM'ye ilişkin sorunları görmek açısından bazı istatistiklere bakmak da yararlı olacaktır. Aslında bazı veriler, mahkeme genel performansının çok iyi olmadığını göstermektedir. Bu tespiti ilişkin örnek vermek gerekirse; yargılamaların başarılı olduğu yönündeki genel kanıya katılım oranı, mağdurların söz konusu yargılamanın sonucuna ilişkin tatmin düzeyi, uyumsuzluğa taraf devletlerin sayısı, yargı maliyetlerinin miktarı ve ortalama yargılama süresi sayılabilir⁶³.

Mahkemenin başarılı olup olmadığına ilişkin değerlendirmeler, sübjektif nitelik taşıdığından, birbirinden tamamen zıt sonuçlar ortaya çıkabilmektedir⁶⁴. Öte yandan konuya ilişkin değerlendirmelerin, karmaşık bir yapının işleyişine ve çok sayıda değişkene bağlı bulunması sebebiyle bir çırpıda gözden geçirilmesi ve lehine veya aleyhine ilişkin söz söylenmesi pek kolay değildir. Önceki yıllarda Mahkemede savcı olarak görev alan *Moreno-Ocampo*'ya göre, iç hukuk yargılamalarında bulunan eksikliklerin, tamamlayıcı yargı ilkesine bağlı olarak soruşturma yükümlülüklerini yerine getiren uluslararası ceza yargılamalarına da aynen yansıtıldığını görmek mümkündür⁶⁵.

Mahkemenin işleyişi bakımından belki belirli eleştiriler getirilebilir⁶⁶ ama oluşum sürecinin başarılı yürütüldüğünü iki delil açıkça göstermektedir.

⁶³ Kersten, ölçülebilir birçok değişken arasında özellikle ikisini ön plana çıkarmaktadır. Bunlar yargılama ve hükümlü sayısına ilişkin verilerdir. Kersten'e göre her iki göstergenin de sonuçları negatif olarak kabul edilebilir. Mahkeme tecrübesinin başladığı günden tespit yapılan tarihe kadar geçen on bir yıllık süre içinde; yalnızca sekiz soruşturma yapılmış; yirmi üç kişi arasında altı tutuklama gerçekleşmiş ve temyiz aşaması devam eden bir yargılama sonucunda bir kişi için mahkumiyet ve bir kişi için beraat söz konusu olmuştur. Bkz. **Kersten**, dn. 41. Güncel veriler için bkz. dn. 53.

⁶⁴ **Crawford**, s. 93.

⁶⁵ **Kersten**, dn. 41.

⁶⁶ Özellikle Afrika devletlerince, en azından siyasal söylem olarak, kendilerine karşı ön yargılı bulunan ve Batı medeniyetinin bir kurumu ve yeni bir sömürge anlayışının ürünü olarak UCM'nin yargı yetkisini bir araç olarak kullandığı yüksek sesle dile getirilmeye başlanmış ve Afrika Birliği Örgütünün 1 Şubat 2017 tarihinde Addis Ababa'da yapılan Zirve Toplantısında, Roma Statüsünden çekilme konusunda bir tavsiye kararı alınacak kadar bu tavır ileri götürülmüştür. UCM lehine ve aleyhine ileri sürülen görüşler ile özellikle Afrika devletlerinin

İlk olarak, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından benimsenmemiş ve açıkça karşı gelinmiş olmasına rağmen Roma Statüsünün, uluslararası toplumun geniş bir katılımıyla yürürlüğe konulması⁶⁷ ve ikinci olarak, uluslararası ceza hukukunun gelişimini doğrudan yansıtan ve bu sebeple çok önem verilen suçların cezazsız kalmaması amacının gerçekleştirilmesi yönünde önemli bir mesafe kat edilmiş olması⁶⁸.

UCM yargılama sürecinin işleyişini değerlendirmek açısından yöneltilen sorular ve ortaya çıkan veriler çerçevesinde ciddi eleştiriler yapılmaktadır. Aşağıda bu eleştiriler belirli başlıklar altında ele alınmıştır:

1. Mağdurların Yargılama Sürecine Katılmada Güçlük Yaşaması

Mahkemenin meşruiyeti konusunda önemli bir gösterge olarak değerlendirebileceğimiz bir unsur da, suç mağdurlarının kendileriyle ilgili mahkeme duruşmalarına katılımı hususudur. Mağdurların duruşmalarda katılımcı olarak yer alması, suç mağduru kişilerin, uluslararası adaletin gerçekleştiği duygusunu taşımaları açısından da önemlidir. Fakat bu aynı zamanda suç işlediği düşünülen kişilerin hakları ile suçtan etkilenen kişilerin haklarının dengelenmesini zorunlu kılan ve bu sebeple azami özen gösterilmesini gerektiren bir durumdur.

Savaş Suçlarını Araştırma Bürosu⁶⁹ verilerine göre mağdurlar ve kamuoyunca yaygın bir şekilde paylaşılan düşünceler, UCM'nin etkinliğini anlama bakımından iyi bir gösterge olarak anlaşılabilir. Bu nedenle UCM'nin soruşturma ve kovuşturma evrelerinde oldukça hassas davranması gerektiği kural olarak kabul edilmektedir.

UCM'ye suçun mağdurları tarafından duruşmalara katılım için yapılan başvuruların cevaplandırılması konusu başlıca problemlerden birisidir. Yüzlerce suç mağdurunun, Mahkeme tarafından gerçekleştirilen yargılamaya katılmak istemesine rağmen, başvurularının zamanında işleme alınmaması sebebiyle bunun mümkün olmadığı gözlemlenmiştir⁷⁰.

tutumunu ele alan ve değerlendiren bir çalışma için bkz. **Dalar, Mehmet** (2017) 'Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Yönelik Eleştirilerin Değerlendirilmesi', AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 17, S. 2, s. 153-165.

⁶⁷ **Booth**, s. 129.

⁶⁸ **Crawford**, s. 93.

⁶⁹ **American University Washington College of Law** (2011) 'International Criminal Court Legal Analysis and Education Project', June 2011, War Crimes Research Office, s. 1-88.

⁷⁰ **Shetty, Salil** (2012) 'Passing judgement on ten years of the ICC',

<<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/07/2012711218049360.html>> s.e.t. 28.08.2018.

2. Hızlı ve Etkin Yargılama Yapılamaması

BM tarafından oluşturulan ve benzer nitelikte yargılama yapan *ad hoc* mahkemeler ile UCM arasında karşılaştırma yapmak, yargılama sürecinin hızı ve etkinliği konusunda bize fikir verecektir. BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan karar ile 1993 yılında kurulan Yugoslavya uluslararası ceza mahkemesi, aradan geçen dokuz yıl sonrasında suç işlediği iddia edilen yirmi beş kişinin yargılmasını tamamlamıştır. Ayrıca söz konusu davaların on sekizinin temyiz süreci de tamamlanmıştır. Yugoslavya mahkemesi tarafından La Haye’de kırk altı kişi gözaltında tutulmaktadır. Yugoslavya mahkemesi kadar başarılı bir örnek olmasa da Ruanda uluslararası ceza mahkemesi de bu anlamda değerlendirilebilir. Kuruluş tarihini takip eden dokuzuncu yılın sonunda suçlanan on dokuz kişinin yargılanması son bulmuştur⁷¹. Bu davaların bir kısmının temyiz süreci de tamamlanmıştır.

İki *ad hoc* mahkemenin işleyişi ile yapılan bu karşılaştırmadan da anlaşıldığı üzere, UCM’nin kuruluş amaçlarının gerçekleşmesi için daha hızlı ve etkin bir yargılama yapması gerektiği açıktır. Oysa davanın açılması ve yürütülmesini yavaşlatan sebepler arasında, ilgili devletin işbirliği yapmaktan kaçınmasını, ilgili devlet ülkesinde soruşturma yürütmenin belirli güçlükler içermesini ve soruşturma yerine erişimin zor şartlara bağlı olmasını saymak mümkündür⁷².

3. Tanık İfadelerinin Alınmasında Zaman Kaybı ve Delil Toplamada Eksiklik Olması

Gözleme bağlı olarak tanık ifadelerinin alınmasında ciddi bir zaman kaybı yaşandığı tespit edilmiştir. Kenya’ya ilişkin alenî duruşmada tanıkların bazıları kendi yerel dilleriyle konuşma yapmış ve sonrasında alınan tanık ifadeleri görevli mahkeme personeli tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Böylesi bir uygulamanın dava konusunun ayrıntılarını ortaya koymak bakımından önemli olduğuna şüphe yok ise de bu durumun aynı zamanda ciddi zaman kayıplarına yol açtığını söylemek mümkündür. Bu aşamada savcı tarafından tanıklara ayrıntılı sorular yöneltilmiştir. Şüphesiz maddi gerçekliğin ortaya çıkması açısından

⁷¹ Schabas, s. 507.

⁷² Jadali, Safinaz (2009) ‘Dix ans après l’adoption du Statut de Rome de 1998: Quelques remarques sur les imperfections du fonctionnement de la Cour pénale internationale’, Lex Electronica, C. 13, S. 3 (Hiver-Winter), s. 4.

dan bu soruların ayrıntılar içermesinin önemsiz olduğunu düşünmemek gerekir. Ama bu uygulamaların bazen başarısız biçimde sonuçlanması riski de mevcuttur. Savaş Suçları Araştırma Ofisi raporuna göre, ifade almanın uzun sürmesine bağlı olarak tanıklıktan vazgeçmeyi engellemek⁷³ veya duruşma sırasında fenalaşmadan sonra tekrar salona dönüşü sağlamak açısından aksine davranışta bulunan tanıkların, tanık koruma hükümlerinin kapsamı dışına çıkartılması düşünülebilir⁷⁴. Ancak tanığın ifadesini değiştirme hakkı da bulunmamaktadır. Oysa bazı tanıkların, çapraz sorgulamada önceki ifadeleriyle çelişen beyanda bulunduğu görülmüştür⁷⁵. Diğer taraftan *Bemba* Davasında 3. Dava Dairesi, çapraz sorgulama da dahil, yönlendirici soru sormayı yasaklamıştır. Aslında çapraz sorgu aşamasında yönlendirici soruların, uzak konulara ilişkin olanlardan davanın esasına ilişkin önemli hususlara geçmek için kullanılacak yararlı bir yöntem olduğu da düşünülebilir⁷⁶.

Zaman israfına yol açmasına rağmen, duruşmada doğrudan tanık ifadelerine başvurmaktan kaçınmak çok mümkün gözükmemektedir. Yine belirli olayların çözümü açısından çapraz sorgu yönteminden bir çırpıda vazgeçmek de doğru olmayacaktır⁷⁷. Belki tanık ifadelerinin süratle ve etkin biçimde alınmasını sağlayacak yöntemler üzerinde düşünmek gerekir⁷⁸.

Bemba Davası yargıçlarından *Kuniko Ozaki* ise, aksi görüşe sahip olup; Mahkemenin gerçeğe ulaşma işlevi açısından tanık ifadelerinin doğrudan alınmasının önemi üzerinde durmuş ve düşüncesini şu cümlelerle gerekçelendirmiştir: “UCM önünde tanıklık yapacak kişiler, genellikle La Haye kentine uzak bir yerden gelmekte ve muhtemelen Avrupa ülkelerinde uygulanan sorgulama

⁷³ **American University Washington College of Law** (2009) ‘Witness Proofing at the International Criminal Court’, <http://www.wcl.american.edu/warcimes/icc/documents/WCRO_Report_on_Witness_Proofing_at_the_ICC_July2009.pdf?rd=1> s.e.t. 28.08.2018.

⁷⁴ **International Criminal Court** (2010) ‘The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo’, Transcript of Hearing (Open Session), paragraph 29-30, <https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2010_00837.PDF> s.e.t. 25.08.2018

⁷⁵ **Wald, Patricia M.** (2002) ‘Dealing with Witnesses in War Crime Trials: Lessons from the Yugoslav Tribunal’, *Yale Human Rights and Development Law Journal*, S: 5, s. 217-233.

⁷⁶ **American University Washington College of Law**, dn. 73.

⁷⁷ **Wald**, s. 217-233.

⁷⁸ **American University Washington College of Law**, dn. 73.

usulü ve yargılama süreci hakkında yeterli bilgiye sahip bulunmamaktadır. Tanıklık yapılacak olaylar ise, çoğu zaman altı-yedi yıl öncesine ilişkin bulunmaktadır. Cezaların kesinleşmesi öncesinde alınmış bazı tanık beyanları, kimi zaman muhakeme usulü konusunda ehil olmayan yahut nitelikli suçlara ilişkin delil toplama konusunda dikkatsiz personel tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum kişiye isnat edilen suçun kanıtlanması için gerekli delillerin toplanması bakımından bir eksiklik yaratmaktadır”⁷⁹.

4. Adli Kolluğa ve Yeterli Malî Kaynağa Sahip Olmayan Mahkemenin Etkin Yargılama Süreci İçin Bağımlı Bulunması

Roma Statüsüne taraf olmayan devlet ülkelerinde işlenmiş suçlar bakımından da UCM'nin yargı yetkisi doğabilmektedir. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi, Statüde düzenlenen suçlara ilişkin olarak, BM Andlaşmasının VII. Bölümüne dayanarak aldığı karar ile UCM'ne bildirimde bulunduğu (m. 13/b), ilgili devletin Statüye taraf olup olmaması önemli değildir. Özellikle taraf olmayan devletler bakımından ortaya çıkan önemli sorunlardan birisi ise, Mahkeme ile işbirliği yapma yükümlülüğü olmaması sebebiyle yaşanabilecek güçlüklerdir. Mahkeme, bu güçlüğün giderilmesini sağlayacak doğrudan kendisine bağlı bir adli kolluğa ve icra sistemine sahip değildir. Bu durum, adaletin gerçekleştirilmesi açısından belki UCM'nin en önemli eksikliklerinden birisini oluşturmaktadır⁸⁰. Böyle bir durumda, BM Örgütünün çağrı ve çabalarına da uygun biçimde, devletler arasında sıkı bir işbirliği yapılmasına son derece ihtiyaç vardır. Güvenlik Konseyi, BM Andlaşması uyarınca barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya saldırı eyleminin gerçekleştiği durumlarda hangi önlemlere başvurulacağına karar verecektir (m. 39). Bu önlemlerden birisi, pekâlâ ilgili durumun UCM'ye havale edilmesi olabilir. Bununla birlikte Güvenlik Konseyi, Statünün kendisine verdiği bu yetkiyi kullanırken çok da başarılı örnekler sergileyememiştir⁸¹.

Güvenlik Konseyinin başarısız girişimlerinden birisi de Suriye'de yaşanan katliamlara ilişkindir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu altmış beş

⁷⁹ **International Criminal Court** (2010) 'The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo', Partly Dissenting Opinion of Judge Kuniko Ozaki on the Decision on the Unified Protocol on the Practices Used to Prepare and Familiarise Witnesses for Giving Testimony at Trial, ICC-01/05-01/08-1039, 21 (Trial Chamber III, 24 November 2010).< <https://www.legal-tools.org/doc/9eca75/pdf/>> s.e.t. 23.08.2018

⁸⁰ **Dost, Süleyman** (2016) Temel Kavramlar, Metinler ve Kararlar Bağlamında Uluslararası Hukukta Adalet, 1. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 237.

⁸¹ **Goldstone**, s. 579.

devletin çabalarıyla hazırlanan ve Roma Statüsüne taraf bulunmamakla birlikte Suriye için Statü hükümlerine göre (m. 13/b), soruşturma açılması için Mahkeme'ye sorunun taşınmasını öngören karar taslağı, on üç lehte oya karşı sürekli üyeler Rusya ve Çin'in vetosuyla kabul edilmemiştir⁸².

BM Güvenlik Konseyinin UCM'ye havale etme yetkisini çoğunlukla, Roma Statüsüne taraf olmayan Afrika devletlerinin ülkelerinde meydana gelen olaylar için kullandığı görülmektedir. Böyle bir yetkinin genellikle, ülkede süren iç savaşlara bağlı olarak güvenlik ve otorite sorunu bulunan ve egemen gücünü kullanmakta zorlanan devlet vatandaşları için gündeme gelmesi; Mahkemenin yalnızca güçlü devletlerin çıkarlarına hizmet eden bir yargı organı olarak görülmesine yol açacaktır⁸³.

Öte yandan UCM'nin etkin bir yargılama faaliyeti yürütebilmesi için, *ad hoc* ceza mahkemesi deneyimlerinin gösterdiği gibi, güçlü bir mali kaynağa da sahip olması gerekir. Uluslararası düzeyde yargılama yapan bir yargı organının sürdürülebilirliği, ancak çok yüksek masrafların karşılanmasıyla mümkün olabilecektir. BM gibi evrensel bir uluslararası örgüt bütçesinin yapılan sınırlandırmalardan sonra tek başına yüzde yirmi ikisini⁸⁴ karşılayan ABD'nin dahil olmadığı bu sistemde mali güçlükler yaşanabileceğini öngörmek kehanet değildir. Buna karşın BM Güvenlik Konseyi tarafından Mahkemeye havale edilen

⁸² Taslağa göre, Güvenlik Konseyi Suriye'deki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini, BM Andlaşması VII. Bölümü kapsamında; hükümete bağlı güçler ve karşı silahlı grupların Suriye'de Mart 2011 tarihinden itibaren yoğun ve yaygın insan hakları ile uluslararası insancıl hukuk kurallarını ağır bir şekilde ihlal ettiğini ve bu ihlallerin BM İnsan Hakları Konseyinin oluşturduğu Bağımsız Uluslararası Suriye Soruşturma Komisyonu raporlarına dayanarak tespit edildiğini belirterek, söz konusu eylemlerin soruşturulması ve yargılanması için UCM'ye havalesi öngörülmüştür. O tarihte, Suriye'de öldürülen insan sayısı 160 bindir. Bkz. **Dalar, Mehmet**, 'Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Suriye Krizindeki Tutumu': Taşdemir, Fatma (Ed.) (2016) Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk, 1. Bası, Ankara, Nobel Yayınları, s. 22-23.

⁸³ **Tabanlı**, s. 88.

⁸⁴ Üye devletlerin bütçeye yapacakları katkı, ödeme kapasitelerini belirleyen bir formüle göre hesaplanmaktadır. Ölçütler dikkate alınarak başlangıçta BM Örgütü bütçesinin neredeyse yarısının ABD tarafından ödenmesi istenmiştir. Buna karşın tek bir üye devlete, finansal açıdan aşırı derecede bağımlı olmasının önüne geçmek için katkı oranı yüzde otuz dokuz olarak belirlenmiştir. Sonradan en fazla katkı oranının üçte bire ve devamında yüzde yirmi beşe indirilmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Genel Kurulun 2000 yılında aldığı karara göre, bir devletin bütçenin en fazla yüzde yirmi ikisini karşılayabilecektir. Bkz. **Bennett, A. LeRoy / Oliver, James K.** (2002) International Organizations: Principals and Issues, 1. Bası, Pearson Education, (Çev. Uslu, Nasuh (2015) Uluslararası Örgütler: İlkeler ve Meseleler, 1. Bası, Ankara, Bigbang Yayınları), s. 133, 139; **Acer / Kaya**, s. 452.

olaylarda soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği tüm masrafların BM Örgütü tarafından karşılanacağını beklemek mümkündür. Uluslararası barış ve güvenliğin yeniden sağlanması amacına da hizmet eden böylesi bir yargılama faaliyetinin yürütülememesi, sadece UCM için değil; BM için de ciddi bir itibar kaybı anlamına gelecektir⁸⁵. Belki ABD'nin dolaylı katkısı anlamını taşıyan böyle bir durumun, potansiyel bazı sorunlar barındırdığı da göz ardı edilmemelidir.

5. Mahkeme Hakkında Önyargılara Sahip Olunması

Mahkeme hakkında kimi devletlerin belirli önyargıları bulunmakta, bu devletler arasında dünyanın askerî ve siyasî açıdan en güçlü devleti olarak ABD ön plana çıkmaktadır⁸⁶. Vatandaşlarının Mahkeme önünde yargılanmasından endişe duyan ABD'nin UCM'ye karşı olan negatif tutumu⁸⁷, birçok devlet yanında kurumsal olarak Mahkemeyi de etkilemektedir. ABD'nin Yugoslavya ve Ruanda mahkemeleri bakımından aktif çaba ve desteği olmasaydı muhtemelen bu mahkemeler de başarısız olacaktı. ABD'nin hem Sırbistan hem de Hırvatistan'ı maddi yardımı kesmekle tehdit etmesi her iki devletin de en üst düzey yetkililerini teslim etmesi ile sonuçlanmıştır.

ABD'nin UCM'ye karşı bir tutum sergilemesi bazı korkulara dayanmaktadır. Özellikle kendi silahlı güçleriyle bağlantılı olarak savcılar tarafından Amerikan askerî personeli veya yöneticilerine karşı siyasî saiklerle haksız bir kovuşturma başlatılması ihtimali ABD açısından endişe verici bulunmuştur. Böyle bir sebebe bağlı olarak yürütülecek kovuşturmalara karşı bir koruma mekanizmasının kurulmadığı düşünülmektedir⁸⁸. Ancak böyle beklenmedik ihtimallere karşın Roma Statüsünde birtakım koruyucu önlemler mevcuttur⁸⁹. Bu

⁸⁵ **Tabanlı**, s. 87-88.

⁸⁶ ABD, Rusya, Çin, Japonya, İran ve diğer bazı devletlerin Roma Statüsüne karşı olma gerekçeleri için bkz. **Tellenbach, Silvia** 'Roma Statüsü Kabul Edilmeli midir? Sözleşmeye Taraf Olmayan Devletlerin Tereddütleri': Yenisey, Feridun (Ed.) (2007) Uluslararası Ceza Divanı, 1. Bası, İstanbul, Arıkan Yayınları, s. 71-77.

⁸⁷ **Acer / Kaya**, s. 364. ABD'nin uluslararası politika ve ulusal düzenlemeler aracılığıyla UCM'nin yargı yetkisini işlevsiz hale getirme çabaları için bkz. **Aksar, Yusuf** (2003) 'Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)', AÜHFHD, C. 52, S. 2, s. 133-134; **Carter**, s. 126-128.

⁸⁸ **Jadali**, s. 13; **Tellenbach**, s. 72. Tüm devletler arasında en çok barış gücü askerine ve uluslararası personele sahip bulunan ABD'nin resmi açıklamada vatandaşları aleyhine açılacak siyasî nitelikli davaları gerekçe olarak göstermesine rağmen; Aksar'a göre, Statüyü kabul etmemesinin gerçek sebebi, UCM'nin kendi güdümündeki Güvenlik Konseyine bağlanmış bir uluslararası yargı organı niteliğinde kurulmamış olmasıdır. Bkz. **Aksar** (2003), s. 132.

⁸⁹ **Booth**, s. 148-149.

koruyucu önlemlerden ilki UCM'de yargıç olarak görevlendirilebilmek için mutlaka üye devletlerin üçte ikisinden olumlu oy alma gerekliliğidir (m. 36/1-b). Bu durum UCM yargıçlarının üye devletlerin büyük bir kısmı tarafından desteklendiğini göstermektedir. İkinci koruma yöntemi ise tamamlayıcılık ilkesidir (m. 1). Roma Statüsü uyarınca ABD yargısının, UCM harekete geçmeden önce işletilmesi mümkündür. UCM savcısı soruşturmaya başlamadan önce taraf devletleri durumdan haberdar edecek, üç yargıçtan oluşan dairesinin onayı alınmadan da doğrudan sorgulama başlamayacaktır (m. 18/1 ve 2). Koruma yöntemlerinden üçüncüsü ise, savcının soruşturmaya devam etmek veya iddianame hazırlamak için ön dava dairesinden izin istemesi gerekliliğidir (m. 18/6). Bu durum aynı zamanda vatandaşı hakkında soruşturma yapmak isteyen mahkeme savcısına ilgili ülkenin koyabileceği ciddi bir engeldir. Ayrıca ön dava dairesinin soruşturma ile ilgili kararı öncesinde de, UCM Temyiz Dairesine itiraz yolu mevcuttur.

Tüm bu önlemlere karşın ABD'nin Roma Statüsünü onaylama konusunda geleneksel müttefiklerine katılmaması, bugüne kadar ikna edilemediğinin açık göstergesidir. Bununla birlikte, UCM'nin kendisine biçilen misyonu başarılı bir şekilde yerine getirmesi, ABD'nin Statüye taraf olmasına ve hatta yargı sürecinin etkin işlemesi için ciddi katkılar sağlamasına bağlıdır. Buna karşın böylesi bir beklentinin sadece bir temenni olarak kalma potansiyeli hiç de düşük değildir.

SONUÇ

UCM yargısının belirli konularda eksiklikler barındırdığı görülse de; genel itibarıyla başarılı bir işleyiş ortaya koyduğunu kabul etmek gerekir. Yargısal faaliyetleri dolayısıyla Mahkemeyi başarılı kılan kazanımlar arasında, suçluların cezasız kalmasını önleyecek yaptırım düzeninin öngörülmesi, mağdurların belirli bir gecikmeyle de olsa adalete ulaşmasının sağlanması ve yargı yetkisi içindeki suçların gelecekte işlenmesine mani olacak caydırıcı etki doğurması sayılabilir. Tüm bu kazanımlar, Mahkemenin uluslararası ceza hukukunun ve uluslararası ceza adaleti sisteminin gelişimine katkı yapması bakımından pozitif bir karneye sahip olduğunu göstermektedir.

UCM'nin başarısını sadece kendi yargısal faaliyetleriyle açıklamak, sınırlı ve eksik bir değerlendirme olarak kalır. Bu başarı, uluslararası toplumun ceza yargılaması yapacak bir uluslararası yargı organı oluşturulması yönündeki irade ve azminden bağımsız değildir. Böyle bir irade, kısa bir süre içinde yargı organının hazırlık çalışmalarının tamamlanmasına yol açmıştır. Ardından yine uzun sayılamayacak bir zaman aralığında çok sayıda devletin taraf olmasıyla Roma Statüsü yürürlüğe konularak, evrensel hukuk ilkeleri ışığında bir yargı düzeninin kurulması mümkün olmuştur. Öte yandan Mahkemenin yargı faaliyetleri, birçok devletin ulusal hukuk düzenlerinin geliştirilmesi bakımından da iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Ayrıca UCM'nin uluslararası ceza yargısının gelişiminde önemli bir rolü de, adalet kavramı açısından disiplinler arası bir anlayış yaratmış olmasıdır. Bu anlayış, adalet olgusunun hukuk yanında felsefe, politika, uluslararası ilişkiler, kriminoloji ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerin bakış açısıyla etraflıca yorumlanmasına hizmet etmiştir. Bu çeşitlilik ve farklı yöntemlerin kullanımı, UCM'nin uluslararası ceza adaletine ulaşmak için sarf ettiği uzun yolda önemli bir kazanım olarak kabul edilebilir.

Tüm olumlu gelişmelere rağmen, bugüne kadarki yargılama pratiğine bakıldığında; güçlü batılı devletlerin politika ve uygulamalarıyla ilişkili ve bu devletlerin uyrukluğ altındaki kişilerden ziyade, genellikle Afrika ülkelerinde meydana gelen eylemlerin faili olan kişilerin yargılanması -sıklıkla ifade edildiği gibi- Mahkemenin galiplerin adaletine (*victor's justice*) hizmet ettiği eleştirisini haklı kılmaktadır. Aslında daha önce Nuremberg ve Tokyo uluslararası askerî ceza mahkemeleri için yöneltilen bu ağır eleştirinin bugün farklı bir sebebe ama benzer bir sonuca bağlı olarak UCM için tekrarlanması, görmezden gelineme-yecek ölçüde güçlü bir görüşü yansıtmaktadır.

UCM'ye yöneltilen eleştiriler, aynı zamanda kendi meşruiyetine yönelik ciddi bir sorgulama yapılmasına da sebep olmaktadır. Buna karşın son tahlilde, tüm uygulamalarından bağımsız olarak ifade etmek gerekirse, UCM'nin, uluslararası barış ve adaletin gerçekleştirilmesinde çok kritik bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Acer, Yücel (2004) Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu, 1. Bası, Ankara, Roma Yayınları.

Acer, Yücel / Kaya, İbrahim (2018) Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, 9. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları.

Aksar, Yusuf (2003) ‘Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’, AÜHFD, C. 52, S. 2, s. 125-139.

Aksar, Yusuf (2007) Evrensel Yargı Kuruluşları, 1. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları.

Aksar, Yusuf (2017) Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II, 4. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları.

Albayrak, Gökhan ‘Uluslararası Hukukta Bireysel Cezai Sorumluluk ve Üstün Sorumluluğu’: Saraçlı, Murat (Ed.) (2012) Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, 1. Bası, Ankara, Bigbang Yayınları, s. 395-411.

American University Washington College of Law (2011) International Criminal Court Legal Analysis and Education Project June 2011, War Crimes Research Office, s. 1-88.

American University Washington College of Law (2009) ‘Witness Proofing at the International Criminal Court’, <http://www.wcl.american.edu/warcrimes/icc/documents/WCRO_Report_on_Witness_Proofing_at_the_ICC_July2009.pdf?rd=1> s.e.t. 28.08.2018.

Aybay, Rona (2013) Uluslararası Yargı, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları.

Aydın, Devrim (2002) ‘Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi’, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 51, S: 4, s. 131-167.

Azarkan, Ezeli (2003) Nüremberg’ten La Haye’ye: Uluslararası Ceza Mahkemeleri, 1. Bası, İstanbul, Beta Yayınları.

Bennett, A. LeRoy / Oliver, James K. (2002) International Organizations: Principals and Issues, Pearson Education, (Çev. Uslu, Nasuh (2015) Uluslararası Örgütler: İlkeler ve Meseleler, 1. Bası, Ankara, Bigbang Yayınları).

Blattmann, Rene / Bowman, Kirsten (2008) ‘Achievements and Problems of the International Criminal Court’, Journal of International Criminal Justice, S: 6, s. 711-730.

Booth, Cherie ‘Uluslararası Ceza Divanı’ndan Beklenenler ve Muhtemel Sorunlar: Yugoslavya ve Ruanda’dan Çıkarılan Dersler’: Sands, Philippe (Ed.) (2003) From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Urgan Çalışkan, Hazal (2016) Nürnberg’ten Lahey’e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 127-150.

Bozkurt, Enver (2018) *Milletlerarası Hukuk Mevzuatı*, 2. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları.

Carter, Linda E. (2017) '2021 Yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi' (Çev. Fincan, Müslüm), *Küresel Bakış*, Yıl: 7, S. 22 (Haziran), s. 119-131.

Clapham, Andrew 'Karmaşıklık, Suç Ortaklığı ve Tamamlayıcılık: Nürnberg Duruşmalarından Yeni Uluslararası Ceza Divanı'nın Şafağına Doğru': Sands, Philippe (Ed.) (2003) *From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice*, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Urgan Çalışkan, Hazal (2016) *Nürnberg'ten Lahey'e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği*, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 35-62.

Conseil de sécurité des Nations Unies (2005) 'Résolution 1593 (2005)', *Rapports du Secrétaire général sur le Soudan: S/RES/1593 (2005)*, <[https://undocs.org/fr/S/RES/1593%20\(2005\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1593%20(2005))> s.e.t. 20.09.2018.

Cour Pénale Internationale (2018) 'Situations et affaires', <<https://www.icc-cpi.int/?ln=fr#>> s.e.t. 03.12.2018.

Crawford, James 'Roma Statüsünün Kaleme Alınışı': Sands, Philippe (Ed.) (2003) *From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice*, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Urgan Çalışkan, Hazal (2016) *Nürnberg'ten Lahey'e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği*, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 93-125.

Dalar, Mehmet, 'Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Suriye Krizindeki Tutumu': Taşdemir, Fatma (Ed.) (2016) *Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, 1. Bası, Ankara, Nobel Yayınları, s. 1-44.

Dalar, Mehmet (2017) 'Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Yönelik Eleştirilerin Değerlendirilmesi", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 17, S. 2, s. 153-165.

Donovan, Daniel (2012) *International Criminal Court: Successes and Failures of the Past and Goals for the Future* <<http://www.international-criminal-court-succes-and-failures-of-the-past-and-goals-for-the-future>> s.e.t. 01.06.2018.

Dost, Süleyman (2016) *Temel Kavramlar, Metinler ve Kararlar Bağlamında Uluslararası Hukukta Adalet*, 1. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları.

Dülger, Kenan (2015) *Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu*, 1. Bası, İstanbul, Beta Yayınları.

Eser, Albin ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kurulması: Roma Statüsünün Ortaya Çıkışı ve Temel Özellikleri’, Çev. Turhan, Faruk; Yenisey, Feridun (Ed.) (2007) Uluslararası Ceza Divanı, 1. Bası, İstanbul, Arıkan Yayınları, s. 3-35.

Goldstone, Richard J. (2018) ‘International Criminal Court and Ad Hoc Tribunals’: Weiss, Thomas / Daws, Sam (Eds.) (2018) The Oxford Handbook on the United Nations, 2. Bası, Oxford University Press, Oxford, s. 567-582.

Güneysu, Gökhan (2014) Çevrenin Silahlı Çatışmalar Esnasında Korunması, 1. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi.

Güneysu, Gökhan (2015) Uluslararası Hukukta Amirin Emri, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları.

Gürocak, İsmail (2008) ‘Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Ulusların Egemeliğinin Kesiştiği Nokta: Tamamlayıcılık İlkesi’, Ceza Hukuku Dergisi, S: 8, s. 223-251.

Hall, Christopher Keith (2008) ‘Première proposition de création d’une cour criminelle internationale permanente’, Revue internationale de la Croix-Rouge, S: 829, <<https://www.icrc.org/fre/resources/documents/misc/5fzhhe.htm>> s.e.t. 20.09.2018.

Human Rights Watch (2018) ‘World Report 2017’, <<https://www.hrw.org/tr/world-report/2017/country-chapters/298673>> s.e.t. 20.09.2018.

International Criminal Court (2007) ‘Building a Future on Peace and Justice’, Nuremberg, 24/25 June 2007, <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/4E466EDB-2B38-4BAF-AF5F-005461711149/143825/LMO_nuremberg_20070625_English.pdf>s.e.t. 20.04.2018.

International Criminal Court, (2010) ‘The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo’, Partly Dissenting Opinion of Judge Kuniko Ozaki on the Decision on the Unified Protocol on the Practices Used to Prepare and Familiarise Witnesses for Giving Testimony at Trial, ICC-01/05 01/08-1039, 21 (Trial Chamber III, 24 November 2010). <<https://www.legaltools.org/doc/9eca75/pdf/>> s.e.t. 23.08.2018.

International Criminal Court (2010) ‘The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo’, Transcript of Hearing (Open Session), paragraph 29-30, <https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2010_00837.PDF>s.e.t. 25.08.2018.

Jadali, Safinaz (2009) ‘Dix ans après l’adoption du Statut de Rome de 1998: Quelques remarques sur les imperfections du fonctionnement de la Cour pénale internationale’, *Lex Electronica*, C. 13, S. 3 (Hiver-Winter), s. 1-16.

Jones, Annika (2013) ‘Seeking International Criminal Justice in Syria’, *International Law Studies U.S Nawal War College*, S. 89, s. 802-817.

Karakaş, Gülcan (2014) ‘Uluslararası Ceza Mahkemesinin Etkinliği Tartışması’, *Terazi*, S: 100, C. 9, s. 628-632.

Karakehya, Hakan (2008) ‘Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk’, *AÜHFD*, C. 57, S. 2, s. 133-163.

Kersten, Mark (2013) ‘The ICC: What Counts as a Success?.Justice in Conflict’ <<http://justiceinconflict.org/2013/09/13/the-icc-what-counts-as-a-success/>> s.e.t. 03.05.2018.

Kul, Muhammet Celal (2016) *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Tecâvüz (Saldırı) Suçu*, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları.

La Rosa, Anne-Marie (1998) *Dictionnaire de droit international pénal - Termes choisis*, 1. Bası, Paris, Presses Universitaire de France.

Lütem, İlhan (1951) *Harp Suçları ve Devletlerarası Hukuk*, 1. Bası, Ankara, AÜHF Yayınları.

Mendez, Juan E. (2010), ‘The Importance of Justice in Securing Peace’, 30 May 2010, RC/ST/PJ/INF.3, par. 19, <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/RC2010/Stocktaking/RC-ST-PJ-INF.3-ENG.pdf> s.e.t. 10.04.2018.

Nations Unies (2018) ‘Status de Rome de la Cour pénale internationale’, *Collection des Traités, États des traités, Chapitre XVIII: Questions pénales*, <https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=18&subid=A&clang=_fr> s.e.t. 20.09.2018.

O`Brien, Patricia (2008) ‘The International Criminal Court 10 Years after the Rome Statute-Success Achieved and Challenges Ahead’, Address in the Plenary II organized by the International Society for the Reform of Criminal Law, (12 July, 2008), Dublin-Ireland.

Overy, Richard ‘Nürnberg Duruşmaları: Uluslararası Hukukun İnşası’: Sands, Philippe (Ed.) (2003) *From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice*, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Urgan Çalışkan, Hazal (2016) *Nürnberg’ten Lahey’e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği*, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 13-33.

Önok, Murat (2003) *Tarihî Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı*, 1. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi.

Reçber, Sercan (2016) *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları.

Sands, Philippe ‘Pinochet’den Sonra: Ulusal Mahkemelerin Rolü’: Sands, Philippe (Ed.) (2003) *From Nuremberg to The Hague: The Future of International Criminal Justice*, 1. Bası, Cambridge, Cambridge University Press (Çev. Urgan Çalışkan, Hazal (2016) *Nürnberg’ten Lahey’e: Uluslararası Ceza Adaletinin Geleceği*, 1. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları), s. 63-91.

Schabas, William A. (2011) ‘The International Criminal Court at Ten’, *Criminal Law Forum*, s. 493-509.

Shetty, Salil (2012) ‘Passing judgement on ten years of the ICC’ <<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/07/2012711218049360.html>> s.e.t. 28.08.2018.

Stahn, Carsten (2011) ‘How is the Water? Light and Shadow in the First Years of the ICC’ *Criminal Law Forum*, S: 22, s. 175-197.

Stover Eric / Weinstein Harwey M. (2005) ‘My Neighbour My Enemy’, Cambridge, Cambridge University Press from Stahn, C., 2011. *How is the Water? Light and Shadow in the First Years of the ICC*, 22 (1), p. 195.

Şen, Ersan (2009) *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, 1. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları.

Tabanlı, Figen (2016) ‘Uluslararası Ceza Yargılamalarına Başlanabilmesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Rolü ve Sudan Örneği’, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, S. 2016/1, s. 79-104.

Tellenbach, Silvia ‘Roma Statüsü Kabul Edilmeli midir? Sözleşmeye Taraf Olmayan Devletlerin Tereddütleri’: Yenisey, Feridun (Ed.) (2007) *Uluslararası Ceza Divanı*, 1. Bası, İstanbul, Arıkan Yayınları, s. 71-79.

Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Önok, Murat (2017) *Uluslararası Ceza Hukuku*, 4. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları.

Topal, Ahmet Hamdi (2009) *Uluslararası Ceza Yargılamalarında Cinsel Suçlar*, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları.

Töner Şen, Semin (2010) *Uluslararası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı*, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları.

Töngür, Ali Rıza (2005) *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kapsamı ve Yargılama Hukuku*, 1. Bası, İstanbul, Kazancı Yayınları.

Turhan, Faruk ‘Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargı Yetkisi’: Yenisey, Feridun (Ed.) (2007) *Uluslararası Ceza Divanı*, 1. Bası, İstanbul, Arıkan Yayınları, s. 123-134.

Türkay Kahraman, F. Şeyda (2018) Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Kültürel Varlıkların Korunması, 1. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayınları.

Tütüncü, Ayşe Nur (2006) İnsancıl Hukuka Giriş, 1. Bası, İstanbul, Beta Yayınları.

United Nations (2013) 'Report of the United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21.08.2013', <<http://www.un.org/zh/focus/northafrica/cwinvestigation.pdf>> s.e.t. 10.09.2018.

Uzun, Elif 'Uluslararası Ceza Mahkemesi: Tarihçesi, Yapısı ve Mevcut Davalar': Saraçlı, Murat (Ed.) (2012), Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, 1. Bası, Ankara, Bigbang Yayınları, s. 41-72.

Wald, Patricia M. (2002), Dealing with Witnesses in War Crime Trials: Lessons from the Yugoslav Tribunal, Yale Human Rights and Development Law Journal, S: 5, s. 217-233.

Yılmaz, Alia (2001) Uluslararası Ceza Hukuku El Kitabı, 1. Bası, İstanbul, Beta Yayınları.